

Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (III. dio)

Od rezidencije u Zagrebu do uspostave Viceprovincije Jugoslavije 1919.

Valentin MIKLOBUŠEC*

Sažetak

U drugoj polovici 19. stoljeća Hrvatske je zemlje na crkvenom planu obilježilo nastojanje oko vjerske obnove koju je pokrenuo zagrebački (nad)biskup Haulik. Da bi u tome uspio, nakanio je u svoju nadbiskupiju, po mogućnosti u Zagreb, dovesti isusovce koji bi držali pučke misije, a možda se angažirali i u školstvu. Njegovim namjerama suprotstavile su se one snage javnog života koje su slijedile politički i svjetonazorski liberalizam. Te su snage u isusovcima vidjele svoje velike protivnike, pa su na svaki način nastojale spriječiti njihov dolazak. Nadbiskup se prilagodio prilikama; odustao je od dovođenja isusovaca u Zagreb, ali im je povjerio svoj orfanotrofij u Požegi i ustanovio zakladu za odgoj budućih hrvatskih isusovaca. Poslije njega u Požegi je došlo do sloma i ostvarenje zaklade dovedeno je ozbiljno u pitanje. U međuvremenu su isusovci došli u Bosnu, odakle se je glas o njihovu uspješnom radu u sjemeništima širio i Hrvatskom te otupljivao oštricu njihovih neprijatelja. Pitanje Haulikove zaklade riješit će tek njegov drugi nasljednik nadbiskup Posilović u duhu darovatelja. U Zagrebu će se podići za isusovce kuća s crkvom, što će omogućiti uspostavu Hrvatske misije D. I. To će biti prvi korak prema samostalnoj Hrvatskoj provinciji D. I. Njezinu uspostavu pospješit će nevolje Prvoga svjetskog rata i političke prilike nakon njega.

Uvod

Zagrebački nadbiskup dr. Juraj Haulik poznao je rad »stare Družbe« u krajevinama Hrvatskoj i Ugarskoj u koju je tada spadala i njegova domovina Slovačka, a poznao je i rad »nove Družbe« u Galiciji i Austriji. U Hrvatskoj je s isusovcima »nove Družbe« stekao dobra iskustva kao s voditeljima duhovnih vježbi časnim sestrama i kleru¹ te kao s voditeljima pučkih misija.² Nakon uspjelih

* Valentin Miklobušec S. J. istražuje povijest Družbe Isusove u našim krajevima, voditelj hrvatske katoličke misije u Mariboru.

1 Prve duhovne vježbe držao je o. Fridrik Krupsky sestrama milosrdnicama u Zagrebu 1853. Od tada je svake godine dolazio jedan pater držati sestrama duhovne vježbe. Usporedi: Abschrift aus dem

misija u Zagrebu 1855, a potom i drugdje, odlučio je da ih trajno udomi u svojoj prostranoj nadbiskupiji, kako bi tako bili udomljeni i u sjevernoj Hrvatskoj. Da bi se to ostvarilo, nastojao je da im se vrati crkva sv. Katarine i Kolegij na Griču, ali mu to nije uspjelo.³ Od Griča se napokon i svjesno odustalo jer su se prilike bitno promijenile. Život se s Griča preselio u Donji grad koji se sve više industrijalizirao i privlačio novo stanovništvo, dok se Gornji grad pretvarao u urede i muzeje, pa više nije bio prikladan za suvremeni pastoralni rad, a za školski nije bilo ni ljudskih snaga ni političkih uvjeta.⁴

Ms. »*Geschichte der österr. Provinz 1814–1914*« von P. Leo König S. J. abgeschrieben im Juli 1931. von P. Fr. Xav. Hammerl S. J. Duhovne vježbe držali su i bogoslovima i svećenicima.

2 Prve pučke misije u Zagrebu održali su isusovci 1855. Vidi opširnije ovaj rad, poglavlje: *Pučke misije po sjevernoj Hrvatskoj*, (Obnovljeni život, (60) 2 (2005) str. 185–192).

3 Zabeo, Kamilo, *Spomenica 1882–1932.*, str. 210.

4 Usporedi: Abschrift aus dem (Ms.) »*Gesichte der österr. Provinz 1814–1914*« von (P.) Leo, König S. J. — abgeschrieben im Juli 1931. von P. Fr. Xav. Hammerl S. J. (Gotički prijepis čuva se u arhivu HPDI u Zagrebu. Latiničku transskripciju napravio je I. Macan D. I. u rujnu 2004)

»Ad vocem 'Katharinenkirche' und 'Collegium s. Catharinae': diese Gebäude wurden auch in Erwägung gezogen, als wir wieder nach Agram kommen sollten, aber es wurde davon Abstand genommen, da sich das ganze Leben von der Oberstadt in die Unterstadt gezogen hatte, oben blieben ja nur Kanzleien und Museen.«

(Prijevod: Miklobušec, Valentin — »Što se tiče Katarinine crkve i »Kolegija sv. Katarine«, stvar stoji ovako: I te su zgrade bile uzete u razmatranje, ukoliko bismo mi trebali ponovno doći u Zagreb, ali se od toga odustalo, jer je sav život s Gornjeg grada prešao u Donji grad, a gore su ostali samo uredi i muzeji.«)

Na povratu crkve sv. Katarine i Kolegija na Griču radilo se već 1857, ali su se pregovori izjalovili, pa su isusovci preuzeli Požegu. O tome iz gore spomenutog prijepisa donosimo: »Schon in Dezember 1857. schrieb P. Provinzial Schwitzer an den P. General Becks: »Ich habe erfahren, dass wir das alte Kolleg bekommen könnten. Jetzt ist in diesem Hause das oberste Militärkommando und dieses wünscht, wie mir gesagt wurde, ein anderes Haus. Ich fand ein solches und habe von dem betreffenden Orte indirekt aufmerksam gemacht, weshalb wahrscheinlich die Transferierung geschaffen wurde, bei welcher Gelegenheit wir unser altes Kollegium schon erhalten können. Wenn uns auf diese Weise die Wohnung umsonst gegeben wird, können die Gelder, welche der Kardinal (Haulik) beitragen wird, zur Ernährung von 10 der Unsrigen verwendet werden. Bezüglich der Wohnung habe ich meine Ansicht dem Minister Thun eröffnet, der sie ganz und gar billigte. Aber sie kann nicht so rasch durchgeführt werden; man muss die Gelegenheit abwarten.

Über die Transferierung von der ich gesprochen, hat man bereits zu verhandeln angefangen.

Indes die Absicht des Provinzials scheiterte, die Aufmerksamkeit des Kardinals aber blieb auf Požega gerichtete.«

(Prijevod: Miklobušec, Valentin — »Već u prosincu 1857. pisao je p. provincijal Schwitzer p. generalu Becksu: »Saznao sam da bismo mogli dobiti stari kolegij. Sada je u toj zgradi vrhovna vojna komanda, a ta bi htjela, kako mi je rečeno, jednu drugu zgradu. Ja sam jednu takvu zgradu našao i od dotičnog mjesta sam neizravno upozoren zašto bi vjerojatno došlo do preseljenja, kojom prilikom bismo mogli zadržati svoj stari kolegij. Kad bi nam na taj način stan bio badava dan, mogao bi se novac koji će kardinal (Haulik) priložiti namijeniti za prehranu desetorice naših. Što se tiče toga stana, svoje sam mišljenje saopćio ministru Thunu, koji ga je potpuno i rado odobrio. Ali ono ne može biti tako brzo provedeno; mora se pričekati zgodnu priliku.

Što se tiče preseljenja o kojem sam govorio, na njemu se već počelo raditi. Međutim, Provincijalova se je zamisao izjalovila, a Kardinalova je pozornost i dalje ostala usmjerena na Požegu.«)

7. Protivljenje dolasku isusovaca u Zagreb

Haulikovu planu o dovođenju isusovaca u Zagreb žestoko su se suprotstavili liberali. Pamfletima su stvorili neraspoloženje prema njima i spriječili njihov dolazak za pola stoljeća. Ništa nije koristilo isticati prednosti njihova dolaska: odgoj konviktoraca (u nekadašnjem »plemičkom konviktu«), pastoralni rad u crkvi sv. Katarine, pripremanje budućih hrvatskih pučkih misionara (dva su mladića već stupila u isusovački novicijat),⁵ neće biti na teret državnog proračuna jer će se troškovi cijelog pothvata namirivati iz posebne Haulikove zaklade, ne prijeti opasnost za odnarođivanje našeg naroda jer će se hrvatski sinovi pripremati za misionare u hrvatskom narodu...⁶

Liberalna propaganda je koristila protiv isusovaca i liberalno krilo svećenstva koje se stvaralo već od sredine 19. stoljeća,⁷ a baš to svećenstvo, koje se previše trošilo u politici, sililo je Haulika da potraži pomoć u kleru Brixenske biskupije. Pridošle svećenike su u Zagrebu zvali »Tiroinci« i obilježili ih kao »konzervativce«, a liberali su tvrdili da ih je Haulik pozvao ne bi li germanizirali hrvatsku mladež. O isusovcima su govorili još gore, pa je u Zagrebu stvoreno »javno raspoloženje« protiv njih. Gradsko je zastupstvo čak jednoglasno prihvatilo zaključak koji je Kardinalu priopćen posebnim pismom, »da bi provedba njegove namisli izazvala bunu u Zagrebu«.⁸

Zbog tako negativnog raspoloženja koje se iz Zagreba prenosilo na cijelu Hrvatsku, provincijal u Beču o. Georgius Patiss odlučuje da se »za sada« neće preuzeti upravljanje »plemičkim« konviktom u Zagrebu, nego će čak opozvati isusovce iz požeškog orfanotrofija.⁹ Liberali se nisu služili samo pamfletima, nego su čak krivotvorili pisma, samo da isusovcima spriječe dolazak u Zagreb, a iz Požege da ih se istjera.¹⁰

Otkud toliko neraspoloženje liberala? Iz njihove ideologije! »Liberalizam je (...), pobuna protiv *autoriteta*, najprije autoriteta države i Crkve, a onda i protiv autoriteta Boga.«¹¹ »Zapravo, u temelju liberalističkog stajališta prema religiji stoji s kršćanstvom nepomirljiva antropologija. Dok je za Crkvu čovjek realnost otvorena i okrenuta prema transcenciji, dapače, tek u transcenciji dobiva svoj potpuni smisao, liberalizam poima ljudsko biće kao samodostatni sadržaj, bez potrebe da se referira na bilo kakvu realnost izvan njega samoga.«¹² »Liberalizam

5 Bili su to Anton Mesek od 17. prosinca 1857. i Mato Stipić od 23. listopada 1858. u Baumgartenbergu. Usporedi: *Catalogus Provinciae Austriae 1859*.

6 Usporedi: *Katolički list*, 1860. str. 270.

7 Stavove liberalnog svećenstva nabrojio je Mataušić, Mirko Juraj, Odnos Katoličke Crkve prema novijim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1848–1900, *Bogoslovska smotra*, 60 (1985), br. 1–2, str. 199. i 206. a navodi ih: Krišto, Jure, *Prešućena povijest*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1994. str. 80.

8 Usporedi: *Katolički list*, 1860, str. 39.

9 Usporedi: *Katolički list*, 1860, str. 368.

10 Usporedi: *Katolički list*, 1860, str. 391.

11 Krišto, Jure, *Prešućena povijest*, op. cit, str. 38.

12 Krišto, Jure, op. cit, str. 40.

devetnaestog stoljeća samo je drugi oblik bunta protiv sveobuhvatnog nazora čije je sastavne elemente providala Crkva. Smisao je liberalizma jedinstveni zahtjev za *slobodom* u svim područjima života. Ti se zahtjevi kreću od političkih sloboda do slobode od svakog autoriteta, napose od Crkve, pa čak i Boga.¹³ »Liberalizam se odražavao u više oblika: političkom, društvenom, ekonomskom i religijskom... Po svom osnovnom usmjerenju, liberalizam je predstavljao nastojanje za zamjenom tradicionalnoga gledanja na stvarnost, manje–više katoličke provenijencije, novim gledištima manje–više u suprotnosti s katoličkim gledanjem, i stvaranje političkih mehanizama za provođenje tog programa.«¹⁴ »... liberalizam se kod Hrvata iskazivao u vrlo izraženom protukatolištvu...«¹⁵

7.1. *Haulik ne odustaje, nego se prilagođuje*

Odbijen u Zagrebu, Haulik je svoj pogled usmjerio prema »Zlatnoj dolini«. Znao je za uporna nastojanja svoga prethodnika biskupa Alagovića da isusovce dovede u Požegu gdje bi preuzeli Biskupski orfanotrofij, a sve u želji da s vremenom preuzmu i gimnaziju te utru put i višem školovanju. Haulik se nadao da će njegova zaklada za stvaranje hrvatskih isusovaca pučkih misionara uroditi plodom u Požegi kad već to ne može u Zagrebu.¹⁶ Stoga je stupio u pregovore s vrhovnom upravom Reda u Rimu i Provincije u Beču da isusovci preuzmu orfanotrofij. Oni su nalazili poteškoću u tome što u svojoj tradiciji nisu radili u orfanotrofijama u kojima bi bila i djeca osnovnoškolske dobi. Sporazumješe se dakle s Haulikom da će preuzeti upravu i odgoj u orfanotrofiju, ali da se odmah uplanira i konvikt za »solvente« (dake odraslije dobi koji će sami plaćati svoje uzdržavanje i školovanje). Predviđajući takav razvoj, ustanova je odmah dobila naslov »Convictus inchoatus« (Konvikt u osnivanju).

U Požegi su, međutim, prilike za isusovce bile tako mukotrpane da je htjedoše napustiti. Rad u orfanotrofiju je bio vrlo skučen, a u pastoralu nije bilo osobita odaziva. General Reda o. Petrus Beckx, koji se puno zalagao za ukorjenjenje isusovaca u Zagrebu ili drugdje u Hrvatskoj, odvratio ih je od napuštanja Požege jer je to bila jedina isusovačka kuća na slavenskom jugu gdje su mogli odahnuti i pučki misionari, pa ih je poticao na ustrajnost. Nadao se da će se »tvrda njiva Gospodnja« smekšati i nastati bolja vremena. Došlo je, međutim, do sloma, i to naglo i na nepredvidiv način. Po svemu sudeći inscenirali su ga zakleti isusovački neprijatelji liberali iz građanstva uz pomoć nekog iz klera.¹⁷

13 Giandomenico Mucci, citiran prema: Krišto, Jure, *op. cit.*, str. 52.

14 Usp. Gross, Mirjana, *Liberalizam i klerikalizam*, str. 847. Prema: Krišto, Jure, *op. cit.*, str. 54. Za razumijevanje sukoba s liberalizmom vidi: Krišto, Jure, *op. cit.*, str. 54. i posljednji odlomak i str. 55.

15 Krišto, Jure, *op. cit.*, str. 9.

16 Usporedi: Krapac, I., Nadbiskup Posilović kao jubilarac i Isusovci, *Katolički list*, br. 33, Zagreb, 1908. str. 402–403.

17 Vidi o tome ovaj rad: *Obnovljeni život*, (60) 2 (2005) str. 176–185.

Haulik je umro 11. svibnja 1869. Na nadbiskupskoj stolici naslijedio ga je Josip Mihalović. Iako nadbiskup zagrebački, u politici je držao mađaronsku liniju,¹⁸ a kao mađaron nije zadobio sklonosti ni u kleru ni u puku, iako je kao crkveni dostojanstvenik bio korektan, a na nekim poljima i zaslužan. Njegovim dolaskom ohladili su se mnogi odnosi, pa su to osjećali i isusovci u Požezi. U njemu jednostavno nije kucalo ono narodno srce kakvo je kucalo u njegovu predšasniku Hauliku ili nasljedniku Posiloviću. Ne može se reći da je bio nesklon prema isusovcima, bar ne u početku, ali ih je kao mađaron smatrao bečkim ljudima, austrofilima. Oni pak, osjetivši da su u Požezi nezaštićeni, a misleći da i kardinal želi njihov odlazak, napustiše orfanotrofij, grad i nadbiskupiju, iako to nije bila njegova želja. Sve se odvijalo prebrzo, pa su se i odnosi zamutili. Kasnije kad se bude postavilo pitanje dolaska isusovaca u Bosnu, i Mihalović će ih podupirati.

Međutim, odlaskom isusovaca iz Požege (1871),¹⁹ slomljena je nekadašnja Alagovićeva zamisao za »Zlatnu dolinu«, slomljeni su i veliki planovi kardinala Haulika za školovanje hrvatskih pučkih misionara, zamrle su i pučke misije u sjevernoj Hrvatskoj. Neprijatelji isusovaca su likovali vjerujući da su im zauvijek zatvorili vrata Hrvatske. Družba je ipak imala i iskrenih prijatelja koji su nastojali »ut semen remaneat« — »da bar jedan Isusovac ostane u Hrvatskoj dok ne dođu bolja vremena, te će Družba Isusova, bilo u Zagrebu ili bilo gdje drugdje u Hrvatskoj, moći da si otvori kuću redovničku. To se konačno i dogodi, kadno 31. listopada 1902. uz velebnu crkvu Srca Isusova u Zagrebu oo. Ferdinand Brix i Mato Kulunčić s bratom Ivanom Konečnym otvoriše čednu i skromnu rezidenciju.«²⁰ Za ponovni dolazak isusovaca u Zagreb, među brojnim njihovim prijateljima, najzaslužnija su dva velika zagrebačka nadbiskupa: Slovak dr. Juraj Haulik, osnivanjem zaklade i Hrvat dr. Juraj Posilović, aktiviranjem zaklade i dodatnom pomoću.

7.2. Haulikova zaklada

Više puta spominjana Haulikova zaklada opširno je prikazana u *Katoličkom listu* 1908: »Svatko znade od kolike su duševne potrebe i važnosti pučke misije, da se pravovjerni puk otrese svojih zlih mana, gadnih grijeha i opačina, te uz česte molitve i ine pobožnosti, primanjem sv. sakramenata pokore i pričesti u duhu Kristovom obnovi i na religiozno moralni život potakne. Revni biskupi nastojahu vazda kler i vjerni puk svojih biskupija prizivanjem misionara družbe: Isusovačke, Dominikanaca, Lazarista, Redemptorista preporadjati i obnavljati u duhu Kristovom. Tu brigu u velike je vodio blage uspomene pokojni stožernik i nadbiskup Zagrebski Haulik, koji je vrlo dobro poznao djelovanje Isusovaca u Kaloči i dru-

18 Usporedi: Nazor, Ante — Ladić, Zoran, *Povijest Hrvata, Ilustrirana kronologija*, Zagreb 2003, str. 302.

19 Vidi o tome ovaj rad: *Obnovljeni život*, (60) 2 (2005), str. 176–185

20 Celinščak, Josip, Nova Družba u Zagrebu, *Vjesnik Hrv. pokrajine Družbe Isusove*, travanj 1919, str. 37.

gih mjesta. Znao je on, kako su Isusovci, unatoč zlobnim primjetbama, da su tobože oni glava katoličke crkve, dočim je sv. Otac samo maska, odlična potpora katoličke crkve, koji se svako doba odlikovaše uzornim odgojem mladeži uz divnu revnost i vještinu. Sinovi najodličnijih i najnaobraženijih porodica uzgajaju se i danas u njihovih kolegijih u pokornosti spram G. Boga i zakona u ljubavi prema domovini i narodu. Lude su one primjetbe, da tobože Isusovci, kao odlična potpora katoličke crkve, u Rimu vedre i oblače, da prave buru i grom.

I naša Hrvatska domovina poznaje vrlo dobro njihovo djelovanje na polju uzgoja katoličke mladeži i misija. Prvu gimnaziju otvoriše Pavlini u Lepoglavi g. 1502. 1503., a kad je ona prestala, uvedoše staleši g. 1606. u Zagrebu družbu Isusovaca, koji u svojem kolegiju g. 1607. na Duhove otpočehše svečanim otvorenjem Akademije znanosti, obučavanje mladeži Hrvatske. Kako bijaše družba na glasu i zaslužna po uzgoj mladeži, zadobio je kolegij glas i stolicu u saboru. Sabori Hrvatski od g. 1693. i 1697. sa priznanjem i pohvalom spominju njihove podružnice za obuku mladeži u Varaždinu, Požegi, Rijeci, Petrovaradinu, Osijeku i t. d.

Znao je sve to, kako rekoh, blage uspomene stožernik i nadbiskup Haulik, da družba Isusova imade velikih zasluga po katoličku crkvu: na polju bogoslovnih i mudroslovnih znanosti, na polju svjetske povijesti, naravnih znanosti, lingvistike, geografije, etnografije, matematike i astronomije.

Znao je, kojom revnosti vrše savjesno službu u ispovijedaonicama, duh. vješba i pučkih misija. Pa stoga položio je stožernik i nadbiskup Haulik 60.000 for. u svrhu, da se od kamata te glavnice

1. uzdržavaju svi članovi družbe Isusove, koji su boravili u Požeškom orphanotrofiju bili oni uzgojitelji orphanotropske mladeži ili misionari,
2. da se upotrebe za uzgoj mladića, koji će imati jednoć kao misionari djelovati u Hrvatskoj i Slavoniji.

Stožernik Haulik označio je rečenu svrhu zakladne glavnice u istom listu na Provincijala družbe Isusove u Beču dne 23. rujna 1858. i u drugom listu na c. kr. namjesništvo u Zagrebu od 8. studenoga 1858. riječima: »Es ist einer Statthalterei aus bisherigen Amtsverhandlungen bewusst, dass ich Entschluss gefasste habe, zu Požeg ein Jesuitenhaus oder Collegium zu dem Behufe zu gründen, dass all dort ein Novitiat für slavische Missionen und mit der Zeit ein Knabenvikt für zahlende Jünglinge etablirt werde! dass ferner sowohl das dort bestehende dortige erzbischöfliche Waisenhaus vom Orden übernommen, und mit Ordensmänner besetzt werde, wozu ich mich verpflichtet habe 60.000 fl. an den Orden abzutreten.« (Vidi broj 2775 ex 1858).²¹

21 (Prijevod: Miklobušec, Valentin — »Visokom je namjesništvu poznato iz mojih dosadašnjih službenih pisama da sam odlučio u Požegi utemeljiti Isusovačku kuću ili kolegij, s ciljem da se upravo ondje smjesti novicijati za slavenske misije, a s vremenom i konvikt za dječake — solvente [solventi = mladići koji plaćaju uzdržavanje!], nadalje da Red isto tako preuzme i nadbiskupsko sirotište i popuni ga svojim [odgojnim] personalom. U tu svrhu ja sam se obvezao ustupiti Redu 60.000 for.«)

Kad nije uspio s planom za Zagreb, a Provincijal je odlučio povući isusovce i iz Požege, Kardinal mu se ponovno obraća te u pismu od 4. listopada 1862. stoji doslovce ovako: »Quod iam adtinet ad summam capitalem 60. mil. florenorum, quam in obligationibus urbarialium praestationum, pro Instituto Požegano, alendis et educandis, pro futuris missionariis sex adminus juvenibus, origine et labio Croatis ac Slavonitis, destinaveram: re nunc aliam formam induente, multum omnino deliberavi apud animum meum, quomodo primaevam intentionem meam, datumque semel societati verbum parte ab una, cum incumbente mihi parte ab altera, reditus Episcopatus mei in bonum dioeceseos impendendi, obligatione possem componere.

Tandem in eo mecum coalui, ut obligatorias ipsas Capitulo meo Metropolitanano concederem fideliter custodiendas, ea cum inviatione, ut obvenientes annos censue Patri Praeposito Provinciae Vienensis in semestralibus ratis dependeret, quos quidem census Societas in intertentionem omnimodam membrorum Societatis Požegae in Orphanotrophio agentium, in intertentionem item et educationem, quo fieri potuerit plurium juvenum croatici et slavonici labii, ita impendendam, ut ii cum tempore in Croatia et Slavonia missionariorum munere cum optato fructu fungi valeant, dispensatione eorundem censuum in fructu fungi valeant, dispensatione eorundem censuum in reliquo conscientiae teneritudini Patris Privincialis relictâ.

Hanc vero provisionem eousque esse continuandam, quousque vel aliqua Societatis Jesu instituta in monarchia Austriaca perseveraverint.

Quod si autem, quod pro iniquitate temporis facile posset evenire, Ordinem Jesu in monarchia Austriaca iterum sufferri contingeret: attum dicta 60.000 fl. obligatoriae, in aequalibus ratis in proprietatem abeant duorum Orphanotrophiorum AEpplium Zagrabiensis quippe et Požegani, ut utriusque substantia fundationalis singillatum in 30.000 fl. augeatur.« (Vidi br. 2335 ex 1862)²²

22 (Prijevod: Miklobušec, Valentin — Što se tiče glavnice od 60.000 florena, zajamčenih urbarialnim obveznicama za Požeški institut, odredih je za prehranu i odgoj budućih misionara, najmanje šest mladića, rodom i jezikom Hrvata i Slavonaca; izražavajući sada stvar na drugi način, dakako da sam u savjesti mnogo vagao kako da uskladim s jedne strane svoju prvotnu nakanu i jednom zadanu riječ družbi, a s druge strane obvezu koja je na meni da prihode svoga Biskupstva upotrijebim u korist biskupije.

Napokon sam o tome u sebi odlučio da same obveznice predam na vjerno čuvanje svome Metropolitanom kaptolu, s nalogom da nadolazeće kamate isplaćuje ocu Provincijalu Bečke provincije u polugodišnjim obrocima, a te će kamate Družba trošiti za potpuno uzdržavanje svojih članova koji u Požegi rade u orfanotrofiju, te za uzdržavanje i odgoj mladića hrvatskog i slavenskog jezika, što brojnijih bude moguće, da bi oni s vremenom u Hrvatskoj i Slavoniji mogli djelovati kao misionari sa željenim plodom, ostavljajući osjetljivosti savjesti patra Provincijala da upravlja ostalim kamatama.

Ta skrb ima se nastaviti sve dok u Austrijskoj monarhiji budu opstojale takve institucije Družbe Isusove.

Dogodi li se pak da Družba Isusova u Austrijskoj Monarhiji bude prognana, do čega zbog nepovoljnih prilika može lako doći, tada neka rečena svota od 60.000 fl. obavezno ide, u jednakim iznosima, u vlasništvo dvaju nadbiskupskih orfanotrofija, to jest zagrebačkog i požeškog, da se oboma pojedinačno osnovna glavnica poveća za 30.000 fl. /vidi br. 2335 ex 1862. /).

Zakladne glavnice, kako razabramo, povjerio je stožernik Haulik prvostolnomu Kaptolu posebnim pismom od 17. travnja 1863. broj 890 u kojem doslovce piše:

»Apud me constitui hoc capitale tradere manibus V. Capituli Metropolitanae in ea cum requisitione: ut obvenerit ex illo annuum censum Patri Praeposito Provinciae Austriacae Viennae residenti submittere velit. Quem censum Societas in intertentionem omnimodam membrorum, Požegae in Orphanotrophio agentium, in intertentionem item et educationem, quo fieri poterit plurimum juvenum Croatici et Slavonici labii ita impendendam habebit, ut ii cum tempore in Croatia et Slavonia Missionariorum munere cum optato fructu fungi valeant« (...) itd.²³

7.3. *Mihalovićeva uskrata*

»Kad su g. 1871. fatis sinistris,²⁴ da se ne upuštamo u raspravu samog žalosnog događaja, ostavili Požegu, te tako prestali djelovati kod uzgoja orfanotrofske mladeži tada je blagopokojni kardinal Mihalović odredio, da se Isusovcem kamate od zaklade Haulikove ne isplaćuju, jer su tobože ostavili Požegu i ne bave se više uzgojem mladeži. Rješavajuć pako pitanje, koliko bi Isusovci od tih kamata i nadalje dobivali u ime druge zakladne svrhe (naime misija), odredi kard. Mihalović, da im se dade polovica kamata, ali tek onda dok vrate zakladu grofice Ezsterhazy. (vidi br. 1531 ex 1872.). Toj odluci usprotiviše se provincial društvo Isusove O. Bülow i Schwitzer i zahtijevaše, da se Isusovcima u duhu namjene i volje zakladatelja stožernika Haulika doznače svi kamati. To mnijenje zagovarao je i tadanji posveć. biskup Gašparić, jer se ta namjena i volja stožernika Haulika jasno razabire iz zakladnih listova od 4. listopada 1862. i 17. travnja 1863.«

7.4. *Posilovićovo rješenje*

»Blagopokojni kardinal Mihalović umre 19. veljače 1891., a preporna stvar glede podignuća kamata ostade neriješena, sve dok nije došao sadanji Preuzv. g. Nadbiskup Posilović.« Medjutim je zakladna glavnica kod nadstojništva pobožnih zaklada od 60.000 for. narasla na 236.000 for.

Preuzvišeni g. nadbiskup Posilović čim je zasjeo nadbiskupsku stolicu, dade proučiti čitav taj zakladni predmet zatraživ podjedno mnijenje od preč. prvo stolnog Kaptola pod br. 561. od 3. studenoga 1899., da li odgovara intenciji zakladate-

23 (Prijevod: Miklobušec, Valentin — »Odlučio sam ovu glavnice predati u ruke Časnog Prvostolnog kaptola sa zahtjevom da godišnje kamate koje se iz njega dobiju preda Prečasnom Provincijalu Austrijske provincije što stoluje u Beču. Družba će kamate trošiti za posvemašnje uzdržavanje članova koji rade u orfanotrofiju u Požegi, te za uzdržavanje i odgoj mladića hrvatskog i slavenskog jezika, što brojnijih bude moguće, da oni s vremenom u Hrvatskoj i Slavoniji mogu ispunjavati misionarsko djelo sa željenim plodom (...)« itd.)

24 (Prijevod: Miklobušec, Valentin — ... pod nesretnim okolnostima!)

lja, da se u Zagrebu osnuje misionarska rezidencija s novicijatom družbe Isusove za uzgoj misionara hrvatskom jeziku vještih, a s vremenom, da se osnuje i konvikt za uzgoj svjetske školske mladeži, jer članovi te družbe vrlo uspješno djeluju u Travniku i Sarajevu?

Kad je Preuzvišeni g. jubilar dobio povoljno izviješće, napusto je misao, da se Isusovački kolegij u Požegi otvori, te je zatražio dozvolu od tadanjega Bana Khue-na Hedervary-a, koji mu je takovu, nakon višekratnog dopisivanja i temeljitog obrazloživanja, podijelio dne 14. srpnja 1900. br. 2351. Praes. za utemeljenje kuće rezidencije Isusovaca u Zagrebu za svećenike hrvatskom jeziku vješte, koji će po ovlasti nadbiskupovoj obavljati u katoličkom pučanstvu duhovne misije i duhovne vježbe, propovijedi ili konferencije, dijeliti sv. sakramente i voditi pobožne kongregacije i t. d. Nakon toga nabavilo se odma gradilište u Palmotićevoj ulici u površini od preko jednog jutra za 43. 900 for. Dne 10. listopada 1901. položen je kamen prvak crkvi presv. Srca Isusova i svečano blagoslovljen po Preuzv. g. jubilaru. Nacrte i troškovnike izradio je arhitekt Janko Holjac.

Sam Preuzv. g. jubilar dao je iz svojih sredstava u svrhu uredjenja crkve 60.000 kr. i dopitao istoj družbi dne 6. V. 1904. potporu od 10.000 kr. iz dioec. zaklade: »ad splendos sumptus exaedificati templi SS. cordis Jesu.«

Evo iznesoh u kratko na vidjelo historijat Haulikove zaklade za Isusovce i istaknuo prema dužnosti velike zasluge Preuzv. gosp. Jubilara oko osnutka misionarske rezidencije Isusovaca u Zagrebu. Na tom plemenitom nastojanju hvali usrdno Preuzv. g. Jubilaru ne samo družba Isusovaca nego čitavi kler i dobri pobožni vjerni puk kličuć sa pjesnikom Lukom Mušičkijem:

U srcu ti lijep oltar
Dižemo svi, pred kim će oganj
Vječno kroz cijelo potomstvo gorjet.«

I. Krapac
*pomoćni biskup i general. vikar.*²⁵

8. Gradnja crkve i rezidencije Družbe Isusove u Zagrebu

O gradnji crkve i samostana Družbe Isusove u Zagrebu opet čitamo u *Katoličkom listu*: »Prije godinu i pol odlučio je Preuzvišeni gospodin nadbiskup naš dr. Juraj Posilović, da svrsi privede zapis blage uspomene stožernika Jurja Haulika glede osnutka isusovačkoga samostana u Zagrebu. U prvi mah mislilo se je, da raspoloživa sredstva neće doticati za izgradnju potpunoga samostana i crkve, pa se je tek sastavio program za gradnju samostana i provizorne bogomolje. To je naročito i stoga bilo učinjeno, jer je želja bila, što veću crkvu izgraditi, za što veći

25 Krapac, I., Uz 50. godišnjicu svećeništva nadb. dr. Jurja Posilovića, Nadbiskup Posilović kao jubilarac i Isusovci, *Katolički list*, br. 33. Zagreb, 1908, str. 402–403.

broj pobožnoga puka. Kad je prva osnova prema tomu programu gotova bila, mislilo se je, da bi provizorna gradnja bogomolje u zasnovanim njenim i izvanrednim dimenzijama znatan trošak iziskala, a da se tim troškom ne bi ništa trajno izvelo. Zato je u veljači o. g. odlučeno umah pristupiti k potpunoj novogradnji crkve. Kako je prvu osnovu izradio ovdašnji ovl. civ. arhitekt Janko Holjac, tako je istomu povjerena i zadaća, da izradi novu osnovu za gradnju samostana i crkve. Projekat crkve imao se je tako izraditi, da bi se sada tek njena glavna ladja izgradila, a naknadno, dok samostan financijski ojača, da bi se crkva proširila i povećala u potpunim njenim dimenzijama.

Kada je gradsko poglavarstvo odobrilo odnosne gradjevne nacрте, izradjeni su potanki proračuni troškova, prema kojima je iskazana sveukupna potreba za gradnju glavne crkvene ladje sa tornjevima i za gradnju samostana za 313.000 kruna. — Po želji preuzvišenoga našega gosp. nadbiskupa Jurja Posilovića i s obzirom na njegovu darežljivost, koja je poklonila lijepu svotu za izgradnju čitave crkve, odustalo se je od gradnje crkve na obroke, i sada se isusovačka crkva izvadja najednom i potpuno u svrhu njenih dimenzija.

Opisujući sam projekat, po kojemu se gradnja izvadja, započeti nam je ponajprije sa gradilištem samim.

Gradilište isusovačkoga samostana i crkve nalazi se u donjem dijelu grada, na istočnoj strani Palmotičeve ulice, t. j. u dijelu između Boškovićeve i Hatzeove ulice, odnosno između kuća br. 29 i 35 tako, da će pročelje crkve i samostana biti okrenjeno na zapad. Ovo gradilište mjeri uz gradjevni pravac 84, 15 m. ulične fronte, a čitava njegova površina iznosi jednu ral i 395 četvornih hvatih. Osnova za gradnju crkve i samostana razdijeljena je u tri dijela i to: u crkvu, samostan i u zgradu kongregacije. Crkva je sa svojim čelom smješćena usred ulične fronte, a južno od crkve izgradit će se samostan, a prema sjeveru od crkve bit će izgradjena zgrada za kongregacije.

Čelo crkve mjeri na ulici 24,65 m, a njena dubljina unutar gradilišta mjeri 59,13 m. Čelo crkve ogradjeno je sa dva tronja, a između njih smješćena su troja vrata koja vode ponajprije u crkveno predvorje, a zatim i u crkvu samu. Glavna crkvena ladja ima širinu od 13,30 m, te se sa svake strane nižu po četiri kapelice za smješćanje pokrajnih oltara i ispovijedaonica. Oko sanktuara naokolo smješćena je sakristija tako, da sa sanktuarijem čini jednu cjelinu. Unutarnja šupljina crkve mjeri do začetka svoda 13,50 m, a do svodnoga tjemena ravnih 20,00 m visine. Iznad crkvenog predvorja i prostranih kapelica smješćene su galerije, pristupne koli iz crkve same, toli i izravno iz susjednog samostana i zgrade za kongregacije. Ukupna površina poda ove nove crkve mjeri u prizemlju 801,30 m, dočim pijevnica i galerije imadu površinu poda 280 m. Računamo li, s obzirom na žrtvenike, ispovijedaonice i klupe, da na metar kvadratni crkvenoga poda dolaze tri čovjeka, a na m poda galerija bar dva čovjeka, tada će biti prostora u toj crkvi za 3.000 ljudi. Za bolje razumijevanje upozorujemo, da crkva sv. Katarine u gornjem gradu Zagrebu ima samo 467,5 m poda, pa bi prema tomu bilo mjesta tek za 1400 ljudi, dočim se zna, da ih je bilo tamo smješćeno i po 1.900 djaka, tada se smije smjelo ustvrditi, da će u novu isusovačku crkvu biti moguće smjestiti 4.000 duša, t. j. da je ova nova

crkva još jednom toliko velika, koliko crkva sv. Katarine, odnosno da će ova isusovačka crkva biti po veličini druga crkva u Zagrebu.

Južno od ove crkve bit će izgrađen samostan sa 29,90 m ulične fronte, i to dva kata visoko. U prizemlju biti će uvoz i uz uvoz smještene dvije sobe za primanje posjeta i razgovor, te soba vratarata. Zatim će biti u prizemlju smješteno blagova-lište sa konobom, kuhinjom, izbom i kupelji. U prvom katu biti će kućna kapela, soba za odmor i zabavu časnih otaca, te četiri stambene sobe. U drugom katu smještena je pako knjižnica i četiri sobe za stanovanje. Iz prvoga kata udešen je izravni pristup kroz južni crkveni toranj na pijevnicu, a iz drugoga kata može se pako izravno doći na crkvenu galeriju.

Sjeverno od crkve izgradit će se sgrada za kongregacije, koja će po vanjštini biti jednaka sgradi samostana sa 29,90 m ulične fronte i na dva kata. U prizemlju nalazi se, osim vratarove sobe, sbornica za kongreganiste i velika dvorana od 81,00 m za predavanje u kongregacione svrhe. Uz ovu dvoranu ima sobica za svećenika i odbor, koji će ravnati ovim predavanjem. U prvom katu ove sgrade smještena je pako dvorana od 60 m za obavljanje svećeničkih exercicija i četiri stambene gostinjske sobe. U drugom katu biti će pako pet stanbenih soba.

Arhitektura crkve i obih sgrada oslanja se na talijansku renesansu, no pokazuje mjestimice upliv moderne. Osim podnožja, koje je pokriveno kamenitim pločama, sva je arhitektura izvedena u žbuki, a ornamentni dijelovi biti će od cementnog i sadrenog slitka. Tek glavni ornamentni ukrasi u samoj crkvi biti će izvedeni od umjetnog kamena.

Sa samom gradnjom otpočeto je na 27 kolovoza 1901. Zidarske radnje izvadja ovdješnja ugledna gradjevna tvrtka 'Pilar, Mally i Bauda'. Otpočelo se je sa gradnjom crkve i samostana, dočim će se sa gradnjom sgrade za kongregaciju odpočeti tek na proljeće.

U ovo četrdeset i dva dana bilo je osamnaest dana kiše, pa ipak je gradnja tako napredovala da su tornjevi podignuti pet m iznad razine ceste, a zidovi glavne crkvene ladje uzdižu se 11,50 m nad terrainom, a sanktuarij je do 8 m iznad dvorišnoga tla podignut, dočim je gradnja samostana izvedena u visini nastroplja. Sve su radnje kod ove gradjevine izdane po raznim granama gradjevnoga obrta i biti će izvedene od domaćih ljudi, da se tako pruži prigoda izravne zaslužbe domaćim gradjevnim obrtnicima, koji su i onako dosta stradali u posljednje vrijeme kroz gradjevni zastoj u prijestolnici. Danas na 10. o. mj. obavila se posveta crkvenih temelja. Posvetu obavio je sam preuzvišeni gospodin nadbiskup dr. Juraj Posilović uz asistenciju te u prisutnosti odličnih uzvanika. Ovom svetom činu prisustvovao je takodjer i provincijal reda družbe Isusove, provincije Austro-Ugarske, prečasni gospodin Antun Forstner.

Isprava ob ovoj posveti glasi:

'Godine poslije Isusa Krista tisuću devetsto i prve (1901.) za vladanja Svetoga oca Pape Leona XIII., Njegova Veličanstva Cesara Austrijskoga i Apostolskoga kralja Ugarskoga, Hrvatskoga, Slavonskoga i Dalmatinskoga Franje Josipa I., pod banom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Dragutinom grofom

Khuen-Hédevaryem, i Nadbiskupom i Metropolitom Zagrebačkim Jurjem Posilovićem, a načelnikom sl. kr. zemaljskoga grada Zagreba Adolfom pl. Mošinskijem, za generalnoga glavara družbe Isusove Ljudevita Martina i glavara provincije Austro-Ugarske Antuna Forstnera, položen je u gradu Zagrebu i blagoslovljen od pomenutoga Nadbiskupa dne 10. (desetoga) listopada kamen prvak crkvi Družbe Isusove na čast Presvetoga Srdca Isusova, koja se gradi od kamata naraslih iz glavnice od 60.000 forinti srebra, dane od Jurja kardinala Haulika, Nadbiskupa i Metropolite Zagrebačkoga, za jednu rezidenciju Družbe Isusove, i predane na upravu Metropolitanskom Kaptolu Zagrebačkomu pismom od 17. travnja 1863. br. 890.

Arhitekt gradnje je Janko Holjac, Zagrebčanin. Bilo to na veću slavu Božju!«²⁶

8.1. Stari neprijatelji i stari pamfleti

O isusovcima se i koncem 19. st. govorilo i pisalo kao o elementarnoj nepogodi. S njima dolazi sve zlo i ništa dobra. Prekuhivali su se stari pamfleti liberalne kuhinje iz sredine stoljeća.²⁷ A kad se bilo pročulo da će nadbiskup Posilović ipak dovesti isusovce u Zagreb, liberali su digli silnu buku. U Saboru, prigodom rasprave o godišnjem proračunu, protiv isusovaca je zagrižljivo govorio narodni zastupnik Stevan Vasin Popović (!). Tvrdio je da nije dobro da »kaludjerice« odgajaju buduće učiteljice i protestirao protiv »uvadjanja Jezuita« jer bi njihov rad u školama množio mržnju radi vjere. Liberali su mu zdušno povlačivali, a vjerski orijentirani zastupnici su protestirali protiv takvih laži i vrijeđanja njihova uvjerenja. Njegove ispade i odgovore na njih donosile su novine *Kršćanska škola*.²⁸ U napadima na isusovce isticahu se novine: osječka *Drau* (Drava), *Srpski Sion*, *Neue Freie Presse*, *Pester Lloyd*, *Hrvatsko pravo*, *Obzor* i drugi »napredni« listovi. Odgovore su obično dobivali u *Katoličkom listu* tijekom 1900, 1901. i 1902. godine. A onda se buka liberala najednom stišala. Prema usmenoj predaji naših starih otaca, u prilog dolaska isusovaca u Zagreb intervenirao je sam car i kralj Franjo Josip na molbu svoje kćeri Valerije koja je imala isusovca za ispovjednika.

Nadbiskup Posilović, istinski hrvatski rodoljub, nije se dao smesti. Znao je da su liberali samo toliko jaki koliko im se popušta. Ostao je kod odluke i *Katolički list* je 26. srpnja 1900. donio vijest: »Ovih je dana Isusovcima dana dozvola da se mogu u Zagrebu nastaniti i sagraditi si rezidenciju. (...) Gradilište za crkvu i za našu kuću kupio je za D. I. 2. prosinca 1898. preč. g. kanonik i ravnatelj nadbiskupske pisarne, Ivan Pliverić, iskreni prijatelj Družbe naše i svojedobno pitomac naš u Požegi.«²⁹

26 *Katolički list*, 1901, str. 443–445.

27 Usporedi: Gattin, Mihail, *Što su isusovci?* Senj, 1899, str. 3–4. Imprimatur, biskup Antun, 27. 6. 1898. Autor sažima što se sve piše protiv isusovaca, a da nijedan pisac ne provjerava činjenice.

28 Usporedi: *Kršćanska škola*, 3 (1899), str. 33–36. i sljedeći brojevi.

29 *VjHP*, 3 (1919), str. 37.

Kratku povijest isusovačke kuće u Palmotićevoj ulici u Zagrebu i njezine namjene tijekom prvih dvadeset i pet godina izložio je o. Predragović.³⁰

8.2. Pastoralno djelovanje u Palmotićevoj 1902–1909.

Dolaskom isusovaca u Zagreb 1902. pučke misije u sjevernoj Hrvatskoj dobivaju novi zamah. Od 1903. do 1909. uključno, u Zagrebačkoj nadbiskupiji i Đakovačkoj biskupiji, a i šire, održano je sedamdeset i šest misija. Držali su ih oci koji su boravili u Zagrebu ili Sarajevu: Kulunčić, Gavrić, Ersin, Hammerl, Umnik, Kurzmann, Brixi, Krajnović, Predragović i Bock. Za misije u Indiji i Rumi, gdje su većinom bili Nijemci, došao je upomoć o. Zehengruber iz Štajerske, a za misije u Bednji, gdje se ljudi služe osebnim govorom, došao je o. Rakovec iz Ljubljane.³¹

Kao što su u drugoj polovici 19. st. s juga dolazili najprije misionari talijanske narodnosti, a onda su slijedili Hrvati, tako je bilo i u sjevernoj Hrvatskoj gdje najprije susrećemo isusovce podrijetlom iz Austrije (među kojima je bilo i Slovenaca), a onda nastupaju i domaći sinovi. Svi su oni radili s ljubavlju prema narodu kojem su poslani jer su tako naučili u školi ignacijanske duhovnosti. Programska su načela uvijek bila uzeta iz duhovnih vježbi sv. Ignacija, iako su pojedini misionari primjenjivali vlastita iskustva. Praksu je za cijelu veliku Austrijsko–Ugarsku provinciju ujednačio tek provincijal o. Franjo Ksaverski Schwaerzler 1907.³²

Misije su u župi uvijek značile pravo blagdansko raspoloženje. Osobito su bile svečane procesije na kraju misija sa slikom Srca Isusova i Marijina te blagoslovom misijskog križa koji je župljane trebao trajno podsjećati na održane misije. Misionari su svuda uvodili nabožna društva koja su trebala nastaviti misije u praksi. Obnova vjerskog života djelovanjem isusovačkih misionara nije ostala nezapažena ni liberalima koji su misije u svom tisku napadali kao izraz natražnjaštva i jezuitskoga

30 Usporedi: Predragović, Josip, Naša dvadesetpetogodišnjica, *Mali Vjesnik* 1934–35. br. 1–6, str. 10. »Od zaklade nadbiskupa zagrebačkoga kardinala Dr. Jurja Haulika utemeljene za Isusovce i prinosima zagrebačkoga nadbiskupa Dr. Jurja Posilovića sagrađena je kuća i crkva. Crkva je bila 15. XII. 1902. blagoslovljena, a 2. VI. 1907. posvećena. Pokrajinski starješine imaju redovito sjedište u Zagrebu.«

»Odredbom o. Generala od 23. rujna 1910. Zagrebačka rezidencija dobiva novi sadržaj pa i naslov (»erigitur Domus Probationis Zagrabienensis«). Zgrada za novake podignuta je bila uz Svetište Srca Isusova u dvorištu. Na svetkovinu sv. Franje Borgije dne 10. listopada 1910. otvoren je ondje hrvatski novicijjat. (Do tada su hrvatski mladići, budući isusovci, svoj novicijjat obavljali u St. Andrä-u u Koruškoj.) Prvi rektor i ujedno meštar novaka bio je o. Franjo Ksav. Beller od 10. X. 1910. do jeseni godine 1916. kada je premješten u Sarajevo za profesora bogoslovije.«

Od 10. X. 1910. sve do 2. IX. 1929. na čelu su zagrebačkoj kući rektori. Najprije zato jer je tu bio novicijjat, a kad se novaci 1920. preseliše u Ljubljanu, zagrebačka kuća dobiva naslov »Collegium Zagrabienense«, jer se u njoj predavala filozofija za naše skolastike (bilo je to šk. g. 1920/21. i 1921/1922). Od godine 1929. kuća opet nosi naslov Rezidencija (Domus Maior Zagrabienensis).« (Citata je skratio i uskladio o. Valentin Miklobušec)

31 Usporedi: Dragičević, Srećko, *Mali vjesnik* 1929, br. 1–3, str. 10–11.

32 Izdao je dokument »*Instructio pro missionariis*« provinciae Austriaco–Hungaricae Societatis Iesu, Viennae 23. Jan 1907.

zavođenja neukog puka. Ni pravoslavni u miješanim katoličko–pravoslavnim sredinama nisu trpjeli misije. Tvrđili su da je cilj misija podvesti pravoslavne papinoj vlasti.³³

Osim misija koje su vodili okolo po domovini, isusovci su razvili živ apostolat i u samom središtu. Redovite mise radnim danima, nedjeljama i blagdanima, ispovijedanje u crkvi i pohađanje bolesnika po kućama pribavilo im je mnogo prijatelja.

U sedam godina osnovali su jednu bratovštinu i devet kongregacija: Bratovštinu Srca Isusova, Kongregaciju za djevojke, Kongregaciju sveučilištaraca, Kongregaciju akademski naobraženih, Kongregaciju učiteljica, Kongregaciju gospođa, Kongregaciju za djevojke industrijske škole, Kongregaciju za učitelje, Kongregaciju za radnike, Kongregaciju dobre smrti i Apostolat molitve.

Kongregacije su imale svoja pravila koja su išla za intenzivnim kršćanskim životom. Osobito su isticale potrebu sakramentalnog života. Osim redovitih tjednih ili mjesečnih programa članovi su imali i godišnje duhovne vježbe, a priređivale su se i razne sekcije kulturnog i socijalnog sadržaja. Dakako da su isusovci preko tih društava imali velik utjecaj. Stvarali su se novi naraštaji svjesnih, zauzetih i ponosnih katolika. Godine 1906. se iz Travnika u Zagreb preselilo i uredništvo *Glasnika Srca Isusova*, nabožnog lista za široke slojeve puka.

Od 1902. do 1909. u rezidenciji je sveukupno boravilo i radilo deset otaca: Ferdinand Brixi, Matija Kulunčić, Ilija Gavrić, Alojz Ersin, Kamilo Zabeo, Franc Umnik, Jakob Krajnović, Roman Kurzmann, Franjo Hammerl i Josip Predragović.

Tihi rad u kući, sakristiji, vrtu, kuhinji i slično, dragocjen za redovničku zajednicu, obavljala su sedmorica redovničke braće: Konečny Ivan, Kratochvil Ivan, Morianz Franc, Mavec (Mauz) Franc, Meglič Martin, Škreblin Lovro i Dáňa Petar.³⁴

9. Ustanovljenje Hrvatske misije D. I. 1909. i pripojenje Dalmacije 1910.

Uoči Svih svetih 1902. u novosagrađenu kuću pokraj nove crkve Srca Isusova u Zagrebu dolazi nekoliko redovnika isusovaca sa svojim starješinom. U Katalogu Austrijsko–Ugarske provincije D. I. za 1903. nalazimo službeni naziv kuće: »Residentia inchoata Zagrabiensis«. »Inchoata« znači da je kuća »u osnivanju«. Starješina te zajednice zvao se »superior«. Još ne »superior domus« jer je kuća u osnivanju. Sve kako je uobičajeno u Družbi Isusovoj. Tako je bilo do 1906. uključno.

33 *Katolički list*, 1902. str. 508. osvrće se na pisanje novosadskih »Zastava« nakon misija u Novogradiškom kotaru.

34 Svi oci i braća navedeni su prema *Catalogus provinciae Austriaco — Hungaricae S. J.* pojedinih godina.

Od 1907. kuća se svrstava u redovite isusovačke kuće ili rezidencije, a starješina dobiva naslov »superior domus«. ³⁵

Nakon kolegija u Travniku i bogoslovske sjemeništa u Sarajevu, to je treća formirana kuća Austrijsko–Ugarske provincije Družbe Isusove na sjevernom hrvatskom prostoru. Uzmorske su kuće pripadale Venetskoj provinciji Družbe Isusove, iako je taj teritorij, u političkom smislu, pripadao Austro–Ugarskoj Monarhiji.

9.1. *Kratka pretpovijest*

Družba Isusova je 1773. bila ukinuta, ali je ukinuće bilo provedeno samo u onim državama gdje je suveren dopustio papino »breve« proglasiti. U Rusiji ga carica Katarina II. nije dopustila proglasiti, iako su isusovci to čak molili, pa je Družba tamo i dalje živjela i preživjela. A kad je 1814. na cijelom svijetu ponovno uspostavljena, carskim ukazom od 23. prosinca 1815, isusovci su protjerani iz Petrograda i Moskve, a onda 25. ožujka 1820. iz cijelog Carstva. Bilo ih je oko tristo-pedeset i osam. Razišli su se po raznim kolegijima koji su već nicali po Europi i tako ih »pojačali«, a stopedeset osam ih je, većinom Poljaka i pripadnika Habsburške monarhije, carskim dopuštanjem od 27. kolovoza 1820. smjelo ostati u sjeveroistočnim dijelovima Monarhije poznatima pod imenom Galicija, pa je ondje utemeljena Provincia Galiciana S. I. U Galicijsku provinciju dolazili su mnogi preživjeli isusovci Poljaci i nepoljaci, a u novicijat su ulazili mnogi poljski i nepoljski mladići državljani Monarhije.

Na tlo prave Austrije, i to u Štajersku, prvi su isusovci došli tek 4. travnja 1929. i ondje otvorili novicijat. Kako se ime provincije (»redodržave«) uvijek nastoji što točnije odrediti u odnosu na države i pokrajine u kojima isusovci žive, 1830. usvaja se ime Provincia Galiciano — Austriaca S. I. Nakon osam godina (1838) uslijedila je promjena kojom je istaknut primat Austrije, i novo je ime Provincia Austriaco — Galiciana. Budući da je provincija znatno narasla, u sljedećem se deceniju (1846) dijeli na Galicijsku provinciju i Austrijsku provinciju.

»Državnom nagodbom« 1867. došlo je do stvaranja Austro–Ugarske Monarhije, pa i Austrijska provincija 1871. dobiva ime Provincia Austriaco–Hungarica S. I. To je ime ostalo do nove diobe 1909. kad će nastati Provincia Austriaca S. I. i Provincia Hungarica S. I., a u sastavu Austrijske provincije uspostavljena je, istim diobenim dekretom, Missio Croatiae S. I., začetak buduće samostalne Hrvatske provincije D. I.

9.2. *Ustanovljenje Hrvatske misije D. I. 1909.*

U prvom desetljeću dvadesetog stoljeća Austrijsko–Ugarska provincija već se bila toliko razvila da je bilo teško voditi poslove iz jednog središta pa se pomišljalo na diobu Provincije. Diobi se nije protivio ni Monarh kao nekoć u »staroj Družbi«.

35 Usp. *Catalogus Provinciae Austriaco–Hungaricae SJ.*, 1902–1906. i 1907–1909. uključno.

General Družbe Isusove o. Franjo Ks. Wernz, proveo je o tome istraživanje u Provinciji i savjetovanje sa svojim asistentima. Jednodušno je mišljenje bilo da dioba na dvije Provincije i jednu Misiju neće škoditi, nego koristiti općem dobru. Imajući sve to u vidu, o. General je 15. kolovoza 1909. izdao Dekret o diobi dotadašnje jedinstvene Austrijsko–Ugarske provincije D. I. na dvije: Austrijsku i Ugarsku, i na Hrvatsku misiju koja će imati određenu samostalnost unutar Austrijske provincije. Jednodušnost mišljenja nije se iskazala samo u potrebi ustanovljenja dviju Provincija, nego i u potrebi ustanovljenja Hrvatske misije. »Svi su, napokon, žarko željeli da se ustanovi Hrvatska Misija.«³⁶

Uspostavivši dvije punopravne i uzajamno neovisne Provincije, Dekret nastavlja: »Osim toga, vlašću koju imamo po svojoj službi, ustanovljujemo Misiju pod imenom »Hrvatska misija«, i želimo da bude spojena s Provincijom Austrije, sa svim pravima i povlasticama koje se običaju davati Misijama ovisnima o nekoj Provinciji.«³⁷

Određujući pak granice pojedine Provincije i Misije, kao i pripadajućih im kuća, Dekret veli: »Osim toga, što tiče teritorija, kuća i dobara obiju Provincija i Misije, određujemo: 1. Da se Mađarska provincija nalazi unutar granica Mađarskog kraljevstva, isključivši Hrvatsku i Slavoniju.«³⁸

U drugoj točki Dekreta govori se o granicama Austrijske provincije, i napokon u trećoj točki o Hrvatskoj misiji, te veli: »(...) određujemo: (...) 3. Da Hrvatska misija, ovisna o Provinciji Austriji, bude opisana granicama Hrvatske, Slavonije, Bosne i Hercegovine, osim Dalmacije, i da joj pripadaju sljedeće kuće, sa svim svojim dobrima, i to: Travnički kolegij, Sarajevsko sjemenište i Zagrebačka rezidencija.«³⁹

Prelazeći zatim na pripadnost članova pojedine Provincije i Misije veli se ova-ko: »Što se pak pripadnosti osoba tiče, mislimo da treba općenito odrediti da se, vodeći ponajprije računa o podrijetlu i državljanstvu, svakoga od Naših smatra pravim članom one Provincije ili Misije u kojoj je bio rođen ili je dobio njezno državljanstvo. A kad su u pitanju Ugarska provincija i Hrvatska misija, treba voditi računa o jeziku kako u pitanju pripadnosti, tako i o onim našima koji su samo aplicirani, kao i o svakoj drugoj takvoj poteškoći, koja nipošto ne traži zahvat ili vlast Prečasnog Generala, pa prepuštamo razboritom sudu obojice Provincijala

36 »Omnes demum ut Croatiae Missio erigatur vehementer optare.«

37 »Insuper officii nostri auctoritate muniti, Missionem Croatiae dictam erigimus, eamque Provinciae Austriae adnexam volumus, cum omnibus juribus et facultatibus quae Missionibus ab aliqua Provincia dependentibus tribui consueverunt.« Dalje ćemo se u tekstu služiti skraćenim oblikom MC (Missio Croatiae) ili HM (Hrvatska misija).

38 »Jam vero quod ad utriusque Provinciae et Missionis territorium, Domicilia et bona quaevis spectat, praeterea ordinamus: 1. Ut Provincia Hungariae intra fines Regni Hungarici, exclusa Croatia et Slavonia, contineatur...«

39 »Jamvero (...) ordinamus: 3. Ut Missio Croatiae, a Provincia Austriae dependens, intra fines Croatiae, Slavoniae, Bosniae et Hercegovinae, praetermissa interim Dalmatia, circumscribatur, eidemque attribuantur sequentia Domicilia, cum omnibus eorum bonis, nimirum: Collegium Travnicense, Seminarium Sarajevense, et Residentia Zagrabiensis.«

da, usporedivši savjete i poštujući zakonite želje podložnika, odrede ono što će se činiti boljim u Gospodinu...«⁴⁰ Napokon se određuje da Dekret bude pročitán u svim kućama obiju Provincija i Misije, te da se objavi i na snagu stupi 7. rujna 1909. na blagdan blaženog Marka Križevčanina, Stjepana Pongracza i Melchiora Grodzieckog.⁴¹

Nemoguće je ne zapaziti da su isusovci općenito, a osobito Vrhovna uprava, dobro lučili posebnost Hrvatske i Slavonije i od Mađarske i od Austrije. Nisu htjeli da se Hrvatima učini ona nepravda koja im je učinjena na političkom planu kad je stvorena dualistička monarhija u kojoj su oni bili prepušteni pogađanju s Madarima, a što je bio i jedan od čimbenika nestabilnosti cijele monarhije. Dapače, granicama Hrvatske misije isusovci su prvi zaokružili hrvatski etnički prostor, što će se do kraja potvrditi već sljedeće godine kada se Hrvatskoj misiji pripoji i Dalmacija.

Istoga dana (15. kolovoza 1909) kad su ustanovljene dvije Provincije i Misija, o. General je ocima i braći dotadašnje jedinstvene Austrijsko–Ugarske provincije uputio odulje popratno pismo u kojem iznosi kraći historijat nastajanja Provincije i njezin razvoj, a onda poblíže navodi razloge nove podjele te veli: »No, to mnoštvo kuća u raznim dijelovima carstva kao i različitost vrlo teških poslova, u isto vrijeme pokazuje da je Austrijsko–Ugarska provincija, porastom broja članova i kuća, po Božjoj Providnosti već stigla do one zrelosti i punine, kad nam se čini da je najprikladnije Provinciju podijeliti, o čemu su razmišljali već i moji predšasnici.«⁴²

Prvim Superiorom Hrvatske misije imenovan je o. Ivan Ev. Kujundžić 18. studenog 1909. U novu službu došao ga je uvesti osobno provincijal iz Beča o. I. Wimmer, 30. studenog 1909.⁴³ Od tada se na superioratu Misije (kasnije provincijalatu) vode i službene knjige koje inače vodi svaki provincijalat. Tako je rođena Hrvatska misija, buduća Hrvatska provincija Družbe Isusove. Svi isusovci koji su danom stupanja na snagu Generalova dekreta (7. rujna 1909) pripadali kućama no-

40 »Quod autem personarum statum spectat, generatim statuendum putamus ut, habita imprimis ratione originis et civitatis, ad eam Provinciam vel Missionem unusquisque Nostrorum, tamquam verum ejus membrum, pertinere censeatur in qua natus fuerit vel civitate donatus. Quoniam vero pro Provincia Hungariae et pro Missione Croatiae habenda quoque est ratio idiomatis, tum hac de re, tum de Nostris tantummodo aplicatis, tum etiam de alia quavis ejusmodi difficultate, quae Praepositi Generalis operam vel facultatem omnino non postulet, utriusque Praepositi Provincialis prudenti arbitrio permittimus ut, collatis secum consiliis et spectatis justis subditorum votis, id statuunt quod melius in Domino videatur...«

41 Madari su sva tri blaženika smatrali Madarima jer su sva trojica pripadala jednom Ugarskom kraljevstvu, iako su po narodnosti bili Hrvat, Madar i Slovak.

42 »At simul haec Domorum in variis imperii partibus multiplicitas et operum gravissimorum varietas demonstrant Provinciam Austriaco–Hungaricam, crescente numero Sociorum et Domorum, jam ad eam maturitatem plenitudinemque divina Providentia pervenisse, ut Provinciae divisio, quam jam praedecessores mei animo secum cogitaverant, nobis maxime oportuna visa sit.«
(Napomena: Cjeloviti tekst Dekreta vidi: *Acta Romana Societatis Jesu (ARSI)*, Romae, 1910, n. 62, pp. 150–153; n. 63, pp. 153–157. — Hrvatski prijevod: Miklobušec, Valentin).

43 O. Kujundžić je rođen 15. 9. 1872, u D. I. je stupio 1. 9. 1890, zadnje zavjete položio 2. 2. 1905. O proglašenju H. M. i imenovanju prvog superiora izvijestio je i *Katolički list*, Zagreb 1909, str. 526. Nazočan je bio i rektor iz Sarajeva o. Franjo Beller. Isti list ističe da je to prvi korak prema samostalnoj Hrvatskoj provinciji.

vouspostavljene Hrvatske misije (Travnik, Sarajevo, Zagreb), makar i ne bili Hrvati, u godišnjim se katalozima Austrijske provincije od 1910. vode kao članovi *Missionis Croatiae*, osim ako su s poglavarima uredili drugačije. Inače se odmah od početka nastojalo da isusovci Hrvati ne budu izvan teritorija Hrvatske misije — bez važna razloga. To se nastojanje još više očitivalo koncem sljedeće godine (1910) kad je Hrvatskoj misiji pripojena i Dalmacija.

9.3. Članovi Hrvatske misije nakon njezina ustanovljenja 1909.

Brojno stanje i imena članova nove Hrvatske misije na dan stupanja na snagu Dekreta o njezinoj uspostavi 7. rujna 1909, dobivamo usporedbom podataka iz Kataloga Austrijsko–Ugarske provincije za g. 1909. s podacima Kataloga Provincije Austrije za g. 1910. kad su zasebno prikazani i podaci Hrvatske misije, uzimajući u obzir i »*Liber dimissorum*«. Tom se usporedbom dobiva podatak da je iz Austrijske provincije pripalo Hrvatske misije pedeset i šest članova Hrvata i nehrvata koji su bili redoviti članovi zajednice u Zagrebu, Sarajevu ili Travniku i 1910. izleda ovako: Hrvatskoj misiji unutar Provincije Austrije pripalo je trideset patara, devet skolastika, sedamnaest braće, a pripadali su kućama u Zagrebu, Sarajevu i Travniku.

Evo imena patara: Beller Franciscus, Bock Joannes Petrus, Brandis Emericus, Brixi Ferdinandus, Celinščak Josephus, Ersin Aloisius, Gavrić Elias, Hammerl Franciscus, Herzog Josephus, Hoffer Aleksander, Hormann Maximilian, Hüninger Adolphus, Kilank Jacobus, Klapuch Franciscus, Končar matthaeus, Krajinović Jacobus, Kujundžić Joannes, Kulunčić Mathias, Kurzmann Romanus, Mesek Antonius, Predragović Josephus, Puntigam Antonius, Rabadija Mathias, Springer Aemilius, Stejskal Carolus, Süsz Joannes, Umnik Franciscus, Waitz Franciscus, Werner Michel i Zabeo Camillus. Imena devetorice skolastika glase: Duschek Alphonsus, Grlanc Carolus, Jambreković Stephanus, Jurić Engelbertus, Koprivanac Alexandar, Perčić Vincentius, Perica Petrus, Rukavina Joannes, Šanc Franciscus.

Među časnom braćom su: Čačić Josephus, Drobný Franciscus, Haubner Georgius, Horvat Stephanus, Hrovat Joannes, Komarek Franciscus, Konečný Joannes, Kratochvil Joannes, Mavec Franciscus, Meglič Jakobus, Meglič Martinus, Miholić Marcus, Mikolić Josephus, Pietnik Franciscus, Škreblin Laurentius, Viertler Christianus, Vlahović Josephus.

Prilikom ustanovljenja Hrvatske misije neki se njezini članovi nalaze izvan njezina teritorija, u novicijatu ili na studiju, te su kasnije pribrojeni. Tako u novicijatu St. Andrea nalazimo trojicu novaka koje se spremaju za svećenike: Filipović Joannes, Filipović Mathias, Gärtler Petrus. To su i trojica novaka koji se spremaju za časnu braću: Gavrić Antonius, Sabolić Franciscus i Schmidt Michael.

U Innsbrucku na studiju teologije nalaze se: o. Babunović Stephanus, Čuić Felix te Lončar Aloisius. Na studiju filozofije u Požuni boravi Leopold Carolus, a u Louvainu na studiju teologije Vanino Fridericus.

Prema tome Hrvatska misija je prije pripojenja Dalmacije imala tridesest patara, sedamnaest skolastika i dvadesetero časne braće, ukupno šesdeset i sedam članova.

9.4. Pripojenje Dalmacije Hrvatskoj misiji D. I. 1910. godine

Ustanovljenjem Hrvatske misije D. I. 15. rujna 1909. u njezine granice nije bila uključena Dalmacija (»praetermissa interim Dalmatia«!) koja je tada pripadala Venetskoj provinciji D. I., a u političkom smislu je bila zasebna zemlja u sastavu dvojne Austro–Ugarske Monarhije. Dalmaciju se htjelo ujediniti s Hrvatskom misijom još kad se razmišljalo o diobi Austrijsko–Ugarske provincije D. I., no to se dogodilo da bude riješeno zajedno s određivanjem novih granica Venetske provincije. Novo razgraničenje imalo je za cilj postizanje boljih pastoralnih rezultata na zaokruženim etničkim prostorima. Uz probudenu nacionalnu svijest u pojedinim pokrajinama, stranci su bili nepoželjni, makar bili i isusovci, i u svom su radu doživljavali velike poteškoće. Tako su Austrijanci postali nepoželjni u južnom Tirolu, a Talijani u Dalmaciji. Za Dalmaciju se veli da je treba odijeliti od Venetske provincije, osobito zbog toga što su uvjeti za venetske isusovce u Dalmaciji i pripadnim otocima bivali sve teži.⁴⁴ Zato će novim razgraničenjem južni Tirol pripasti Venetskoj provinciji, a Dalmacija Hrvatskoj misiji.

Nakon svestranog savjetovanja General reda je 8. prosinca 1910. donio Dekret koji će stupiti na snagu 1. siječnja 1911, a kojim se postojećoj Hrvatskoj misiji pripaja Dalmacija s kućama u Dubrovniku, Splitu i Zadru. Za uzvrat će Hrvatska misija određenom svotom novca pomoći Venetskoj provinciji da podigne kuću u Tridentu. Zbog toga je uskoro prodana kuća u Zadru!

Na ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom misijom D. I. puno su radili i Provincijal Austrijske provincije i Superior Hrvatske misije koji su slijedili jednodušno mišljenje svojih savjetnika.⁴⁵ Tom odlukom o. Generala sva su se hrvatska etnička

44 »(...) jam diu, cum erectionem Missionis Croatiae animo voleremus, Nobiscum considerabamus quantopoere ad (...) finem conduceret, si (...) Dalmatia (...) futurae Missioni Croatiae cederetur. (...) Experientia teste, (...) conditiones (...) in Dalmatia et insulis adjacentibus pro Patribus Venetis in dies evadere difficiliiores, (...)« Dekret o ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom Misijom (...) od 8. prosinca 1910. *ARSI*, Romae, 1911, n. 20, p. 90.

45 »Cum igitur post constitutam, die 15. Augusti anni 1909. Missionem Croatiae, Pater Provincialis Austriae simul cum Superiore Missionis Croatiae, probantibus omnibus Consultoribus, supplices preces proposuissent ut, propter multiplices gravesque rationes, Dalmatia cum Missione Croatiae uniretur,... Itaque nihil jam restat nisi ut divino auxilio implorato decernamus, quemadmodum per hasce litteras decernimus, quae sequuntur:

1. Totum territorium Austriacum Dalmatiae cum insulis adjacentibus, hucusque ad Provinciam Venetam pertinens, attribuitur Missioni Croatiae;...

2. Potestate facta Sociis Provinciae Venetae, natione Croatis, oriundis ex Istria, Dalmatia, insulis, Herzegovina, Croatia, optandi inter Provinciam Venetam et Missionem Croatiae, conceditur ut ii qui, re coram Domino perpensa, Missionem Croatiae optaverant, nec non ii qui rem iudicio Superiorum relinquerant, Missioni Croatiae adscribantur. Quare approbantur omnia quae hac de causa a Provincialibus Austriae et Venetae die 3 Septembris anno 1910 litteris communibus proposita fuerant; relicta iisdem Provincialibus plena libertate ut mutuo consensu Socios secundum necessitatem ad tempus alteri Provinciae applicent.

3. Facta divisione territoriorum, eo ipso omnes Domus cum bonis quae possident ad eam Provinciam transeunt cui territorium attributum est. Itaque Residentiae Ragusina, Spalatensis, nec non Jadersis, — suspensa quidem, at neque in foro ecclesiastico, neque in foro civili derelicta, — cum suis bonis incorporantur Missioni Croatiae;... Ut vero Provincia Veneta in condenda Domo Tri-

područja našla ujedinjena u Hrvatskoj misiji Družbe Isusove. Taj dalekovidni čin svakako je pridonio duhovnoj i fizičkoj integraciji hrvatskih etničkih prostora u vrijeme kad su neke jake političke sile još uporno radile na njegovoj političkoj dezintegraciji. Time se pokazuje i neutemeljenost tvrdnji da su isusovci, općenito uzevši, anacionalan red, a u hrvatskom slučaju da su čak protunacionalni. No to je već bijeda liberalno–masonskih pamfleta. Prigodom sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom misijom D. I. o. General je 27. prosinca 1910. poslao ocima i braći Hrvatske misije prekrasno odulje pismo.⁴⁶

9.5. *Novi članovi i ukupan broj isusovaca u Hrvatskoj misiji D. I. g. 1910.*

Pripojenjem Dalmacije 8. prosinca 1910. (na snazi od 1. siječnja 1911) Hrvatska misija se povećala za sedamnaest članova. Po načelu narodnosti pripalo joj je sedam patara, petorica časne braće, a još dvojica patara, dva skolastika i jedan časni brat, ukupno pet članova (među kojima je također bilo Hrvata) joj je aplicirano. Iz Venetske provincije pripalo je Hrvatskoj misiji devet patara (Bašić Antonius, Dragičević Fortunat, Dvornik Joannes, Jermaz Georgius, Michieli Vincen-tius, Schmidt Achilles, Stipković Marcus, Fantini Dominicus i Sadrima Gasparus), dva skolastika (Muslin Josephus na studiju filozofije u Požunu i Foretić Bruno na studiju teologije u Chieri) te šestorica časne braće (Bulić Joannes, Jakaša Nicolaus, Kalčić Romanus, Koslović Petrus, Marković Carolus, Carraro Petrus, Drobny Franciscus).

Prema tome, Hrvatska misija je 1. siječnja 1911. imala, na svom teritoriju ili izvan njega, četrdeset patara (trideset i devet te student p. Babunović), osamnaest skolastika (bez p. Babunovića) i dvadeset i šestoro časne braće. Ukupno osamdeset i četiri člana Hrvata i nehrvata.

9.6. *Rezidencija D. I. u Palmotićevoj postaji »Domus probationis«*

Još prije Dekreta o pripojenju Dalmacije Hrvatskoj misiji, o. General je 23. rujna 1910. uzdigao Rezidenciju D. I. u Palmotićevoj ulici u Zagrebu u kuću temeljnog redovničkog odgoja ili novicijat (Domus probationis Missionis Croatiae).⁴⁷ Sljedećih je dana blagoslovljena kućna kapela, a u službu je uveden novi Rektor koji će ujedno biti i učitelj novaka o. F. Beller. Novicijat ipak nije mogao biti odmah i otvoren, nego tek 12. listopada 1910. kad su u novopodignutoj zgradi u dvo-

dentina juvetur, Missio Croatiae ipsi intra tempus determinatum summam aequam a nobis approbandam solvet, de qua Praepositi utriusque Provinciae, rite perpenso statu temporalis Domorum Dalmatiae et Tridentinae Dioceseos, inter se convenient.

Quae hisce litteris, die festo Immaculatae Conceptionis Beatae Mariae Virginis datis, decernimus, omnem suam vim ac firmitatem secundum leges nostras obtineant inde a die 1 Januarii anni 1911, festo Circumcisionis Domini Nostri Jesu Christi.« Isti Dekret, *ARSI*, Romae, 1911, n. 20, p. 91–92.

46 *ARSI*, 1911, n. 22, p. 107–113.

47 *ARSI*, 1911, p. 117, Chronicon S. I. a. 1910.

rištu rezidencije i crkve dogotovljene i prostorije za stanovanje.⁴⁸ Kasnije kad se novicijati 1920. preselio u Ljubljano, a dvorišna je zgrada dobila drugu namjenu, kolokvijalno se i dalje zvala »stari novicijati«.

10. Uspostava Viceprovinciae Croatiae 1918. i uspostava Viceprovinciae Jugoslaviae 1919.

Uspostavom Hrvatske misije D. I. 1909. našle su se tri hrvatske isusovačke kuće, Zagreb, Travnik i Sarajevo, objedinjene pod svojim posebnim poglavarom s ograničenim ovlastima unutar Austrijske provincije D. I. U dekretu o uspostavi Hrvatske misije g. 1909. izričito stoji: »(Insuper) officii nostri auctoritate muniti, Missionem Croatiae dictam erigimus, eamque Provinciae Austriae adnexam volumus, cum omnibus juribus et facultatibus quae Missionibus ab aliqua Provincia dependentibus tribui consueverunt.«⁴⁹

Koncem g. 1910. o. General je donio još jednu važnu odluku, a to je izdvajanje Dalmacije iz Venetske provincije D. I. i pripojenje Hrvatskoj misiji D. I. čime se ona definitivno zaokružuje. Dekret je donesen 8. prosinca 1910, a počeo je vrijediti od 1. siječnja 1911.⁵⁰ Budući da se to i predviđalo, Provincijalat u Beču je odgodio izdavanje godišnjeg kataloga za 1911. da bi odmah mogli biti izvršeni Dubrovnik i Split, svaki s tamošnjom rezidencijom. Tako se u godišnjim katalogima Austrijske provincije od 1910–1918. zasebno vode podaci o osoblju Hrvatske misije. Bio je to početak puta prema budućoj Hrvatskoj vice–provinciji koja će biti uspostavljena 1918, a u Vice–provinciju Jugoslavije »preimenovana« 1919. Prvi superior Misije bio je o. Ivan Ev. Kujundžić (30. studenog 1909 — 22. prosinca 1912). Njega je naslijedio o. Ludvik Dostal (22. prosinca 1912 — 19. listopada 1916), Slovenac iz Ljubljane moravskog podrijetla, zatim o. Ferdinand Brixii (19. listopada 1916. — 13. prosinca 1918).⁵¹

48 U »Diarium sacellani sacelli domestici Domus probationis Missionis Croatiae (...) 1910–1935.« str. 4. čitamo: 30. Septembris: Festo S. Hieronymi conf. et Eccl. doct. benedicta est tota Domus Noviciatus una cum Sacello domestico. Sacras functiones peregit P. Brixii (...)

10. Octobris: Residentia Zagrabienensis facta est Domus Probationis. Installatio novi Rectoris, qui simul etiam Magister Novitiorum est, R. P. Franciscus X. Beller.

14. Octobris: alterum Sacrum adstantibus omnibus Novitiis qui duobus diebus imediate praecedentibus venissent.

49 ARSI, 1909, n. 62, Romae 1910, p. 151. (...) vlašću koju imamo po našoj službi, uspostavljamo Hrvatsku misiju, i želimo da ona pripada Austrijskoj provinciji, sa svim pravima i ovlastima koje se običavaju dati Misijama ovisnima o nekoj Provinciji.)

50 ARSI, 1910, n. 20, str. 90–92. Cum igitur post constitutam, 15 Augusti anni 1909, Missionem Croatiae, Pater Provincialis Austriae simul cum Superiore Missionis Croatiae, probantibus omnibus Consultoribus, supplices preces proposuissent ut, propter multiplices gravesque rationes, Dalmatia cum Missione Croatiae uniretur, (...) per hasce litteras decernimus, quae sequuntur:

1. Totum territorium Austriacum Dalmatiae cum insulis adjacentibus, hucusque ad Provinciam Venetam pertinens, attribuitur Missioni Croatiae; (...)

2. Potestate facta Sociis Provinciae Venetae, natione Croatis, oriundis ex Istria, Dalmatia, insulis, Herzegovina, Croatia, optandi inter Provinciam Venetam et Missionem Croatiae, conceditur (...)

51 Usporedi: *Catalogus Provinciae Austriae S. I. dotičnih godina.*

10.1. Prvi hrvatski novicijati Družbe Isusove

Među bitne zadaće Misije spada briga za podmladak na vlastitu području. Zato se odmah pomišljalo na vlastiti novicijati, pa je u dvorištu Bazilike u Palmotićevoj ulici u Zagrebu sagrađena kuća koja će moći primiti buduće novake. Već sljedeće godine po uspostavi Misije, 23. rujna 1910, o. General je dotadašnjoj zagrebačkoj rezidenciji promijenio namjenu i ona postaje »Domus probationis« — kuća temeljne redovničke formacije ili novicijati. Rektorom kuće i učiteljem novaka imenovan je o. Franjo Ks. Beller, do tada profesor teologije u Sarajevu. Službu je preuzeo 10. listopada 1910, a novicijati je otvoren 12. listopada dolaskom novaka iz dotadašnjeg zajedničkog novicijata u Sv. Andriji u Koruškoj. Došli su skolastici: Ivan Ev. Suić (stupio 21. kolovoza 1909) i Tomo Marković (stupio 23. kolovoza 1910). Od braće su došli: Franjo Ks. Sabolić (stupio 22. svibnja 1909), Mihael Schmidt (stupio 6. kolovoza 1909) i Martin Čosić (stupio 13. prosinca 1909). Te jeseni prvu godinu novicijata u Zagrebu započeli su: Stjepan Cepetić (stupio 13. studenog 1910) za skolastika, a Antun Čorak (stupio 10. listopada 1910), Josip Cuculić (stupio 12. studenog 1910) i Petar Burić (stupio 14. studenog 1910) za braću.

Novicijati se u Zagrebu nije dugo održao. Uskoro je planuo Prvi svjetski rat koji je značio veliki poremećaj i za novicijati jer su mladići morali pod oružje. I većina novaka je morala u vojsku. Već početkom 1915. novicijati je bio prazan. Tijekom ljeta i jeseni te godine u novicijati su ipak stupili Stjepan Sakač, Ladislav Pracaić i Antun Vizjak te svećenik Franjo Jambreković, ali se ujesen 1916. novicijati opet ispraznio, pa je o. Beller mogao natrag u Sarajevo za profesora. Novicijati je ostao posve prazan i tijekom 1917. Po završetku rata 1918. novaci su se vratili s ratišta, a došli su i neki novi kandidati, pa je u siječnju 1919. u novicijatu bilo pet svećenika (Franjo Jambreković, Nikola Rodin, Ivan Zoré, Josip Akst Kristović i Antun Alfirević), dva studenta (Venčeslav Vrtovec i Andrija Glavaš) i tri brata novaka povratnika iz vojske (Mato Jurić, Pavao Frkanec i Jakob Novoselec). Učitelji im je o. Franjo Hammerl, a pomoćnik mu je bio o. Stjepan Babunović.

10.2. Oporavak i preseljenje u Ljubljanu

Ujesen 1919. počinje stvaran oporavak. U novicijatu je ukupno petnaest novaka u dva godišta. Već je i taj broj premašivao kapacitet zgrade, a priključenjem Slovenije, gdje su isusovci bili dobro poznati, opravdana je bila nada i u porast broja kandidata. Sve će teći redovito do 1920. kad će iz Sarajeva doći naši studenti filozofije. Oni po raspadu Austro–Ugarske Monarhije nisu mogli ostati u Austriji, pa su 7. studenog 1918. došli u Zagreb. Među njima je bio i Slovenac Albin Škrišnjar. Dopratio ih je o. Anton Prešeren. Kamo ih smjestiti? Đakovačka bogoslovija bila im je spremna ustupiti svoj prvi kat, ali za mjesec dana ipak odoše u Sarajevo. No za dvije godine evo ih natrag. Trebalo im je naći prostorije za smještaj i za predavanja, a to nije bilo lako jer su u zgradi na br. 31 još stanovali neki ugledni građani.

Dolaskom studenata »Domus probationis« postaje »Collegium«, a novicijati će se 8. studenog 1920. preseliti u Ljubljanu. U tom podalpskom gradu postojala

je velika rezidencija u kojoj su ostali samo slovenski isusovci, pa je, bar za početak, bilo dovoljno mjesta i za novicijate. U jesen 1922. za učitelja novaka ponovno dolazi iz Sarajeva o. Franjo Beller, a pomoćnik mu je o. Alojzije Turčić. U novicijatu je bilo četrnaest novaka skolastika i dvanaestorica braće, Hrvati i Slovenci, lijepa nada za budućnost.⁵²

10.3. Lik o. Franje Bellera, prvog učitelja novaka

O. Franjo Ks. Beller je podrijetlom bio Štajerac. Rodio se 8. studenog 1858. u Gröbmingu (Enstal), biskupija Sekau (Graz). Nakon gimnazije u Leobenu i potom u Grazu, gdje i maturira, poslan je na filozofsko–teološki studij u Rim. Bio je pitomac Germanikuma. Nije bio čvrsta zdravlja, ali je bio čvrsta karaktera i nikad se nije jadao na svoje nevolje. Postao je svećenik i stekao naslov doktora filozofije i teologije na Gregorijani. U Germanikumu je zapamćen kao strpljiv, pobožan i ponizan klerik i mladi svećenik. U domovinu se vratio 1884. Nakon kraćeg pastoralnog rada, njegov mu je biskup Zwenger teškom mukom dopustio odlazak iz biskupije u Družbu Isusovu kamo ga je srce vuklo. U novicijat je stupio 19. rujna 1888. u Sv. Andriji u Koruškoj. Kako nije trebao nadoknađivati studije, a već je bio svećenik, druga godina njegovih novicijata bila je namijenjena programu »treće probacije«. Nakon toga je predavao filozofiju u Požunu. Godine 1891. dolazi u Travnik za profesora teologije vrhbosanskih bogoslova s kojima je 1893. prešao u Sarajevo. Predavao je razne glavne predmete. Godine 1908. postaje poglavar redovničke zajednice i rektor bogoslovske sjemeništa. U toj službi zateklo ga je 10. listopada 1910. imenovanje za prvog učitelja novaka, rektora kolegija, upravitelja crkve i savjetnika superiora Misije, a to znači da je morao prijeći u Zagreb. Sve te zahtjevne službe i još mnoge pastoralne poslove obavljao je izvanrednom zauzetošću, izgarajući za slavu Božju. Na studiju u Rimu bio je s budućim zagrebačkim pomoćnim biskupom Josipom Langom. Obojica su uživali glas uzornih klerika. Taj glas ih je pratio i u Zagrebu. Nazivali su ih magnetom duša. Njihove ispovjedaonice bile su uvijek opsjedane. Godine 1912. kupio je od vlasnika Koudelke kuću s imanjem, za uzdržavanje novaka i tjedni odmor, koja se među našima zvala »Stankovac«, inače Fratrovac. Nakon šest godina (1916) vraća se u Sarajevo za profesora. Godine 1920. novicijat se iz Zagreba preselio u Ljubljanu, a od 1922. novake opet vodi o. Beller. Izmučen bolešću i istrošen poslovima, dočekao je »smrt osloboditeljicu« u Ljubljani 1. lipnja 1925. Doživio je 67. godinu života, a u Družbi je proveo 37. Zapamćen je kao uzoran redovnik kojemu je pravilo bilo: »S Isusom, kao Isus, za Isusa!« pa je u tom duhu vodio i mlade redovničke novake.⁵³

52 Usporedi: *Katalozi za gg. 1919–1920.*

53 Opširnije: Dragičević, Srećko, *Spomenica pokojnika iz D. I., II. dio, sveščić I*, str. 76–87. Posvećen mu je i cijeli *Mali vjesnik, Zagreb*, lipanj 1925. Vidi također Grimm, Karlo, Otac Franjo Ks. Beller D. I., *Život* (16) 6 (1935), str. 272–289.

10.4. Uspostava *Viceprovinciae Croatiae S. I.* 1918.

Prvi svjetski rat išao je kraju, nestajala je Austro–Ugarska Monarhija. Austrija je izgubila Kranjsku i one dijelove svojih povijesnih pokrajina Koruške i Štajerske u kojima je prevladavala slovenska većina. Na jugu monarhije raslo je protuaustrougarsko raspoloženje i puno se radilo u prilog zajedničke države svih južnoslavenskih naroda — Slovenaca, Hrvata, Srba — SHS. Stvoreno je i njihovo zajedničko Narodno vijeće kao predstavničko tijelo sa sjedištem u Zagrebu.

Hrvatski sabor, u kojem je glavnu riječ imala Hrvatsko–srpska koalicija, proglasio je 29. listopada 1918. raskid svih državnopravnih sveza s Austro–Ugarskom Monarhijom i sve svoje ovlasti prenio na Narodno vijeće SHS. Vijeće proglašuje stvaranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba Austro–Ugarske Monarhije — SHS. Središnji odbor toga Vijeća igra sve važniju ulogu, a u njemu je većina protiv isusovaca. Vodi se jaka politička propaganda za ujedinjenje Države SHS s Kraljevinom Srbijom. To je napokon i učinjeno 1. prosinca 1918, proglašenjem ujedinjenja Države SHS s Kraljevinom Srbijom u Kraljevstvo (svih) Srba, Hrvata i Slovenaca — SHS. Izigravanjem i prijevarama svima je nametnuta monarhija, srbijanska dinastija Karađorđevića i unitarno uređenje.⁵⁴ U novoj tvorevini koja se već tada kolokvijalno i propagandistički zvala Jugoslavija, tražio se korjenit prekid svih veza s Bečom. Na udar je mogla doći i Hrvatska misija D. I. jer je pripadala Austrijskoj provinciji i imala Provincijala u Beču. Radilo se čak na izgonu isusovaca iz države.

General Družbe Isusove o. Wlodimir Ledochowski sva je ta zbivanja pratio iz Zizersa, u neutralnoj Švicarskoj, odakle je tijekom rata upravljao Družbom. Ujese, kad je rat napokon i završio, spremao se on sa svojim suradnicima natrag u Rim. Iz Švicarske je i otputovao 27. prosinca 1918, a u Rim je stigao 30. prosinca 1918. Prije odlaska iz Švicarske još je htio spriječiti štetu koja bi mogla zadesiti Hrvatsku misiju. U tim je prilikama trebalo odlučivati brzo i nije bilo vremena za redovitu proceduru. Stoga 13. prosinca 1918. šalje austrijskom provincijalu Karlu Mariji Andlauu pismo u kojem određuje da se dotadašnja *Missio Croatiae S. I.* uspostavlja kao *Viceprovincia Croatiae S. I.* kojoj se pridružuje i rezidencija u Ljubljani, a o. Ivana Ev. Kujundžića postavlja za viceprovincijala. Provincijal Andlau odmah šalje o tom pismenu obavijest u Zagreb superioru Hrvatske misije o. Ferdinandu Brixiju. Bixi pak svojim pismom od 27. prosinca 1918. obavještava sve kuće Hrvatske misije o Generalovoj odluci, i o. Ivan Kujundžić istog dana preuzima upravu.⁵⁵

54 »Taj čin nije nikada prihvatila hrvatska vlada ni potvrdio Hrvatski sabor kao predstavničko tijelo.« Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, treće dopunjeno izdanje, naklada P. I. P., Zagreb 2002, str. 318.

55 Originalna pisma su zagubljena ili su s ostalim dokumentima propala u ratnom stradanju arhiva Provincijalata D. I. u Zagrebu. Na ta pisma smjera o. Josip Predragović, iznoseći podatke u članku »Naša dvadesetpetgodišnjica«, *Mali Vjesnik*, br. 1–6, Zagreb, 1935, str. 1. Da pisma nisu postojala, njegovi bi ga suvremenici osporili, a nisu.

10.5. Šutnja u *Acta Romana*

Do uspostave Viceprovinciae Croatiae S. I. došlo je, dakle, u nesređenim i opasnim političkim prilikama. *Acta Romana Societatis Iesu* (ARSI) ne donose nikakvog dekreta o uspostavi Hrvatske viceprovincije 13. prosinca 1918. Tome se nije čuditi kad se znade u kakvim je uvjetima odluka donesena. Sam General smatrao je svoju odluku privremenom jer u pismu piše: »Cum autem nescimus, quomodo in illa regione res processure sint, nollim definitivam rerum ordinationem praeripere, sed interim temporali cedendum est.«⁵⁶

Makar bila i privremena, Hrvatska viceprovincija je u Družbi bila poznata i priznata. Inače je nitko ne bi tako nazivao, pogotovo ne tajnik Družbe o. Petrus Tacchi Venturi, kad u pismu od 19. ožujka 1919. moli Sociusa (o. Bruna Foretića) da mu pošalje »catalogum dimissorum anno 1918, si qui fuerunt *post constitutam Vice-Provinciam*«. ⁵⁷ Osim toga, u Družbi je običaj da se određenom broju kataloga pojedinih Družbinih provincija dodaje i »Prospectus Societatis universae« za prethodnu godinu koji izdaje Generalna kurija. Tako katalogi za 1920. donose »Prospectus Societatis Iesu ineunte anno 1919«, i tu se, in Assistentia Germaniae, navodi Provincia Croatiae (V. P.) kao zasebna provincija.⁵⁸ Catalogus Provinciae Hiberniae anni 1920, koji je tiskan 1. prosinca 1919. Hrvatsku Vice-provinciju uvrštava među tadašnjih trideset provincija.⁵⁹ Napokon, kad je (»preimenovanjem«) uspostavljena Vice-provincia Jugoslaviae, katalogi od 1920, 1921. i 1922. stalno donose podatak o o. I. Kujundžiću: Vicepraepositus Provincialis, a die 13. decembris 1918, a da Generalna kurija nije to nikad opovrgla. I u »Diarium domus« rezidencije u Palmotićevoj 33 gdje je o. Kujundžić boravio, cijelo vrijeme prije uspostave Viceprovincije Jugoslavije nazivan je viceprovincijalom.⁶⁰

10.6. Uspostava Viceprovinciae Jugoslaviae S. I. 1919.

Godinu dana nakon završetka rata prilike su se poprilično smirile, a o. General je bio u Rimu. Tada se moglo o svemu, pa i o prilikama u Hrvatskoj i oko nje,

Odluka o priključenju Ljubljanske rezidencije Hrvatskoj viceprovinciji uslijedila je kao najbolje rješenje jer se Slovenija izdvojila iz Austrije i proglasila pristup državi SHS, pa ju je o. General, po načelu slavenske pripadnosti, priključio novouspostavljenoj Hrvatskoj viceprovinciji. O priključenju svjedoči i Katalog Vice-Provinciae Croatiae za g. 1919. Taj katalog je bio pripremljen, ali zbog ratnih prilika nije izišao, kao ni austrijski, nego je objavljen kao »appendix« Kataloga (već!) Vice-Provinciae Jugoslaviae S. J. za g. 1920.

- 56 »Budući da ne znamo kako će se tamo prilike razvijati, ne želim stvar definitivno urediti, nego valja pričekati neko vrijeme.« (Navedeno prema: *Naš način postupanja*, br. 17, prigodom 90. godišnjice Hrvatske pokrajine Družbe Isusove, Zagreb 1999, str. 9)
- 57 Generalna kurija nije imala tih podataka jer su bile nesredene prilike, a novake je, na primjer, iz opravdanih razloga mogao otpustiti i sam viceprovincijal, pa je i to dokaz da je Viceprovincija postojala.
- 58 Usporedi npr. *Catalogus Provinciae Romanae S. I. anni 1920*.
- 59 Na primjer: *Catalogus Provinciae Hiberniae*, str. 73. donosi »Inscriptiones litterarum ad RR. PP. Provinciales« adrese svih trideset tadašnjih Provincija navodeći ih po imenima. Tu je i »Croatia« (V. P.) — R. P. Joannes Kujundžić, Palmotićevo ul. 33, Zagreb I. (Croatia).
- 60 Usporedi Kataloge 1919–1922. i *Diarium domus*, svezak I. P. Kujundžić nije profes pa po Družbinu pravu nije mogao biti »Praepositus« nego samo »Vice–praepositus«. (Usporedi: *Epit.* 738. 1.).

rasuđivati mirnije i u skladu s novonastalim okolnostima. Ujedinjenem Države SHS (Slovenaca, Hrvata i Srba Austro–Ugarske Monarhije) s Kraljevinom Srbijom 1. prosinca 1918. nastala je nova država — Kraljevstvo SHS (Srba, Hrvata i Slovenaca) pod diktaturom Karađorđevića. Pravo lice te tvorevine pokazalo se već 5. prosinca na Trgu bana Jelačića u Zagrebu gdje su pale »Prosinačke žrtve«. U takvoj državi ni Družba se nije mogla nadati nikakvom dobru, osobito ako nosi hrvatsko ime. Budući da su granice nove države obuhvatile sve južne slavenske narode, iako ne i sav njihov teritorij, o. General u redovitoj proceduri sankcionira sve ono što je osobno odlučio 13. prosinca 1918. u Zizersu, i novim Dekretom od 8. prosinca 1919, donesenim u redovitoj proceduri, zapravo proširuje svoju »švicarsku odluku« na sav državni teritorij, ali pod novim imenom. Novim se dekretom naime uspostavlja »Vice–Provincia Iugoslaviae S. J. adjecta domo Labacensi«. ⁶¹ Pod tim imenom izišao je onda i Katalog za godinu 1920, s dodatkom: »Catalogus Vice–Provinciae Croatiae, Ineunte anno 1919.«, koji u neposrednoj poratnoj godini nije mogao izaći kao ni austrijski.

Iz teksta Dekreta (cjelovit tekst Dekreta vidi niže u Prilogu) iščitava se uvažavanje stanja nastalog od jeseni 1918. do jeseni 1919. i ugrađivanje Družbe u novu realnost. Ističe se, naime, da je Hrvatsku misiju trebalo odijeliti od Austrijske provincije (uspostavom Hrvatske viceprovincije), a u novim je se prilikama ugrađuje u širi prostor i u zajednicu južno–slavenskih naroda iz čijeg se imena izvodi i ime — Viceprovincia Jugoslavica S. I. Time joj se pruža stanovita zaštita od optužbi da je eksponent propale države i daje joj se poslanje za djelovanje na cijelom prostoru nove države.

Dekretom se rješava također pripadnost materijalnih dobara i ljudstva. Novoj Viceprovinciji od sada će, kao same po sebi, pripadati kuće koje su do tada pripadale Hrvatskoj misiji, a dodat će im se i Ljubljanska rezidencija koja se tim istim Dekretom i konačno izdvaja iz Austrijske provincije. Za članove nove Viceprovincije određuje da to budu svi oni koji su već prije pripadali Hrvatskoj misiji, a među njima je bilo i Slovenaca i drugih nehrvata. Kako se ništa ne govori o slovenskim isusovcima u Sloveniji, može se pretpostaviti da su i oni Generalovom odlukom od 13. prosinca 1918. o pripojenju Ljubljanske rezidencije ⁶² pripojeni Hrvatskoj viceprovinciji. Moralna pripadnost istome tijelu već se i prije nekako podrazumijevala po načelu slavenske etničnosti. Vidi se to i iz činjenice da je o. Prešeren 7. studenog 1918. doveo sve skolastike studente filozofije, Hrvate i Slovenca Zorka Škrinjara, iz Austrije u Zagreb.

61 Vidi *Catalogus Vice–Provinciae ineunte anno 1919*. (Appendix Catalogo pro 1920.) i onda usporedi s tekstom Dekreta: *ARSI 1919*, Romae 1920, n. 35, p. 147–148.

62 »... Vix enim sedato bello, manifesto apparuit quam graves rationes suaderent ac ferme imponent disjunctionem Croatiae Missionis ab Austriaca Provincia...
... tempus adesse censuimus decernendi et declarandi, sicut re vera decernimus et declaramus, Missionem Croatiae ad Provinciam Austriacam iam nullo pacto pertinere; eamque hoc ipso die 8 decembris 1919, novam ac plene sui iuris Viceprovinciam effecimus; quam, ab australibus slavici nationibus ducto nomine, Iugoslavicam appellari volumus...
... Eadem autem in praesenti, erunt Viceprovinciae domus quae hactenus ad Croatiae Missionem pertinebant, adiecta tamen Labacensi Residentia quae hoc ipso decreto a Provincia Austriae plene seiungitur. De sociis porro decernimus illos omnes in Viceprovinciam Iugoslavicam esse optandos qui antea Missioni Croatiae erant adscripti... «

Ljubljanska rezidencija imala je u vrijeme pripojenja petoricu svećenika i četvero braće,⁶³ pa je nova Viceprovincija brojila ukupno stotinu i trinaest članova (pedeset i jedan svećenik, dvadeset i sedam skolastika te trideset i petero braće). U kuriji Viceprovincijala (u Zagrebu) su trojica, u Ljubljani devetorica, u Sarajevu dvadeset i sedmorica, u Travniku dvadeset i osmorica, u Zagrebu (Palmotićeva) dvadeset i osmorica, u Dubrovniku trojica, u Splitu četvorica, izvan Viceprovincije ih je jedanaest.⁶⁴

63 Vidi Katalog Provinciae Jugoslaviae S. I. 1920. Isusovaca Slovenaca bilo je više i neki su već otprije radili u Hrvatskim zemljama kao članovi Austro–Ugarske provincije, a potom Austrijske, po načelu slavenske pripadnosti.

64 Usporedi: *Catalogus Viceprovinciae Jugoslaviae anni 1920*, str. 24.

Prilog:

ARSI 1919, Romae 1920, n. 35, p. 147–148.

8 decembris 1919.

Constituitur Viceprovincia Iugoslaviae
DECRETUM.

WLODIMIRUS LEDOCHOWSKI
PRAEPOSITUS GENERALIS SOCIETATIS IESU

»Iam pridem R. P. Franciscus Xav. Wernz p. m., cum Provinciam Austriaco–Hungaricam in duas dispartiret, rationibus slavicae gentis australis pro virili parte prospiciens, Missionem Croaticam instituendam esse opportune decrevit. Quam quidem novae Provinciae Austriae omnino subiectam esse edixit, quamvis eum minime fugeret maius Dei obsequium post non multum temporis esse postulaturum ut ad gradum altiorem proveheretur.

Iam vero, quod Decessor meus animo praevideret atque praesenserat fore aliquando eventurum, recentiores maturarunt vicissitudines. Vix enim sedato bello, manifesto apparuit quam graves rationes suaderent ac ferme imponenter disiunctionem Croaticae Missionis ab Austriaca Provincia. Itaque, Patribus Assistentibus in consilium adhibitis, omnibusque accurate et quam diligentissime perpensis, ac potissimum miserentis Dei ope saepius expetita, pro ea facultate quam Apostolicae Constitutiones et Instituti leges Praeposito Generali tribuunt, tempus adesse censuimus decernendi et declarandi, sicut re vera decernimus et declaramus, Missionem Croatiae ad Provinciam Austriacam iam nullo pacto pertinere; eamque hoc ipso die 8 decembris 1919, novam ac plene sui iuris Viceprovinciam effecimus; quam, ab australibus slavici nationibus ducto nomine, Iugoslavicam appellari volumus.

Eadem autem in praesenti, erunt Viceprovinciae domus quae hactenus ad Croaticam Missionem pertinebant, adiecta tamen Labacensi Residentia quae hoc ipso decreto a Provincia Austriae plene seiungitur. De sociis porro decernimus illos omnes in Viceprovinciam Iugoslavicam esse cooptandos qui antea Missioni Croatiae erant adscripti. In testimonium denique grati animi et mutuae caritatis austriacos inter et slavicos sodales sancimus, quaemadmodum fere moris est, ut cum qui eorum, qui nunc extant, vita cesserit solitis defunctorum suffragiis apud utriusque Provinciae socios fruatur.

Faxit omnipotens Deus ut ea quae ad solam ipsius maiorem gloriam a nobis statuta sunt, rata ipse habeat et confirmet; atque adeo Viceprovincia Iugoslavica superna munita praesidio incolumis in aevum floreat ac donis caelestibus continenter augeatur; socii vero omnes, tam qui adsunt quam qui futuri sunt, divina gratia firmati, opitulante Immaculata Dei Genitrice Maria sanctoque Patre nostro Ignatio cum Francisco Xaverio deprecatoribus, ad slavicae gentis pacem, prosperitatem aeternamque salutem operam strenue conferre numquam desistant.

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Datum Romae, die festo Immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis,
8 decembris, anno Domini 1919.

THE SECOND ARRIVAL OF THE JESUITS IN NORTHERN CROATIA (PART III)

From the founding of a residence in Zagreb to the establishment of the Viceprovince of Yugoslavia in 1919.

Valentin MIKLOBUŠEC

Summary

During the second half of the 19th century the endeavours of the (Arch)bishop of Zagreb Haulik to spark off a renewal of faith marked the life of the Church. In order to better achieve his goal he intended to bring the Jesuits into his diocese, possibly to Zagreb, where they were to have engaged in popular missionary activity, and possibly educational work. Some powers in society at that time advocated political liberalism and liberalism in general, and they attempted to thwart his efforts. They saw the Jesuits as their archenemies and therefore undertook all possible means to impede their arrival. Given these circumstances, the Archbishop refrained from his intention to bring the Jesuits to Zagreb. He did however entrust to them his orphanage in Požega and established a fund for the education of future Jesuits in Croatia. After his death the situation changed, and the establishment of a fund was jeopardized. In the meantime the Jesuits arrived in Bosnia, and word soon spread throughout Croatia that their work in the seminaries was a success. The criticisms of their enemies now no longer carried weight. The issue of Haulik's fund was to be resolved by his second successor, Archbishop Posilovic, as the donor had intended. A residence and church for the Jesuits could now be erected in Zagreb which would enable them in due time to found new Croatian Jesuit missions. The first step would hereby be taken toward creating an independent Croatian province of the Society of Jesus. The hardships brought on by World War I and the ensuing political circumstances would also contribute to its establishment.